

Syntaktisten vaikutusyhteyksien luonteesta¹

Terho Itkonen

1.0. Yleisen kielitieteen teorianmuodostus on nykyään jatkuvassa käymis-tilassa. Vain hiukan toistakymmentä vuotta sitten kuviteltiin, että alkuaan syntaksin tarpeiksi kehitelty transformatoris-generatiivi teoria on esteettä laajennettavissa myös muoto- ja äänneopin alalle ja että siten olisi saatu aikaan ensimmäinen mitan täyttävä kieliopin kokonaisteoria. Muoto- ja äänneoppia koskeva teorian osa ei kuitenkaan saanut olla monta vuotta rauhassa, ennen kuin siihen alettiin kohdistaa vähitellen yhä kärkevämpää kritiikkiä. En aio tässä toistaa läheskään kaikkea arvostelua; jonkinlaisen yleiskäsityksen sen laadusta saa esim. v. 1974 ilmestyneistä Fred Karlssonin ja ruotsalaisen Per Linellin esityksistä.² Otan puheeksi vain eräitä huomioitani kiinnittäneitä seikkoja, jotka ovat siitä merkittäviä, että niitä ei ilmeisesti voida sivuuttaa myöskään silloin kun arvioidaan transformatoris-generatiivin näkemyksen onnistumista syntaksin ja semantiikan alalla.

1.1. Generatiivin näkemyksen pääkohtia on tunnetusti ollut se, että syvä-rakenteista, jotka voivat olla tietyllä tavalla varsin abstraktejakin, johdetaan määräjärjestyksessä olevien sääntöjen avulla pinnan edustumat. Niinpä kun sanomme *lunta* tai *lasta*, tämä olisi käsitettävä tulokseksi johtelusta, jossa lähtökohdiana on joko *lum* tai *lume* + päätte *ta*, joko *laps* tai *lapse* + päätte *ta*. Jos lähdetään *e*:llisestä muodosta, tämä *e* sitten määräsäännön mukaan häviää; toisen säännön mukaan *m* muuttuu tietyssä äänneympäristössä *n*:ksi ja *ps* *s*:ksi. Kokonainen kirjallisuus on jo siitäkin kysymyksestä, kumpi näistä lähtökohdista, *e*:llinen vai *e*:tön, on oikea. Kumpaakaan ei kuitenkaan voida pitää psykologisesti katsoen oikeana, ellei voida osoittaa, että kielenkäyttäjä joka kerta puhuessaan rakentaa erikseen tällaisen konsonanttivartalaisen partitiivin samoin kuin hän ehkä joka kerta erikseen rakentaa vokaalivartaloisetkin partitiivit, jotka muodostukseltaan ovat jossain mielessä säännöllisem-

¹ Suomalais-ugrilaisessa Seurassa 21. marraskuuta 1975 pidetty esitelmä hiukan täydennettynä.

² Karlsson, Phonology, morphology, and morphophonemics (Gothenburg papers in theoretical linguistics 23); Linell, Problems of psychological reality in generative phonology (Reports from Uppsala University Department of Linguistics 4).

piä. Tällaista myönteistä todistusta onkin varmaan vaikea esittää. Mutta jo yksi ainoa puhelipsahdus saattaa välähdyksenomaisesti antaa kielteisen todistuksen: osoittaa, että konsonanttivartaloinen partitiivi ei rakennukaan joka kerta erikseen vaan se saatetaan tuottaa siltään memoroituna kokonaisuutena. Olin viime maaliskuun lopussa pyöräilemässä poikani kanssa metsätiellä, jossa oli iljannetta ja vähän luntakin. Yllätin itseni silloin tahattomasta kielivirheestä — olin huutanut pojalleni näin: »Mennään tuota lumea pitkin!» Tämä tapauksen varsinainen todistusvoima ei ole siinä, että epäproduktiivi partitiivinmuodostustapa voi joskus korvautua produktiivin kaavan mukaisella. Jäin miettimään tuota lausetta, joka kuulosti aika luontevalta, ja minusta tuntui, ettei olisi ihme, vaikka toistekin sanoisin niin. Parin viikon päästä huomasinkin taas käyttäväni samaa muotoa samantapaisessa lauseessa. Nyt on kysymys siitä, olisinko voinut käyttää sitä myös muunlaisissa lauseissa. Minusta tuntuu mahdottomalta, että lapsuksenaakaan voisin tuottaa esim. lausetta »Viime yönä satoi lumea» tai »Onpas pihalla paljon lumea». Yhtä mahdottomilta ne ovat tuntuneet monista lähimmäisistä, joilta olen tällaisten lauseiden luontevuutta tiedustellut, mutta kun olen kysynyt lausetta »Mennään tuota lumea pitkin!», niin samat lähimmäiset ovat pitäneet sitä paljon vähemmän loukkaavana. En voi tätä ymmärtää muuten kuin niin, että konsonanttivartaloinen partitiivi *lunta* on säilynyt kielitajuun kokonaisuutena — ja vieläkin enemmän: sellaisen lausetyypin jäsenenä, jossa se on totuttu tuhansia kertoja kuulemaan. Lausetyyppi *Mennään tuota lumea pitkin* on tietysti ani harvinainen, tavallisesti partitiivi *lunta* esiintyy vain subjektina *Sataa lunta*, *Pihalla on lunta* -tyyppisissä lauseissa. Niinpä lause *Mennään tuota lumea pitkin*, jossa partitiivimuotoinen substantiivi on jäsenenä postpositioilmauksessa, joudutaan tosiaan koostamaan osista, ja silloin on mahdollista, ettei tietyissä yhteyksissä kiinteimmin memoroitu *lunta* ulotakaan vaikutustaan tähän lauseeseen asti.

Mitkä kaikki muodot taivutusopissa sitten ovat kielitajuun säilytyneitä kokonaisuuksia, mitkä taas synnytetään produktiivin muodostusperiaatteen avulla? Tähän kysymykseen en osaa vastata, ja luulen, että tarkka vastaus jää tutkimukselta iäksi antamatta. Yhtä ilmeistä kuin on, että tavallisten sanojen tavalliset muodot memoroidaan usein kokonaisuuksina, yhtä varmaa on, että harvinaisten sanojen harvinaiset taivutusmuodot muodostetaan joka puhetilanteessa erikseen — konkreetin mallitaivutuksen avulla vai kielitajun abstrahoimia taivutuskaavoja hyväksi käyttäen, se jää kuitenkin ratkaisematta. Ja tuntuu luonnolliselta olettaa, että näiden ääritapausten väliin jää kokonainen siirtymätapausten sarja. Taivutusmuotojen tuotossa olisi siis jatkumo kiinteästä memoroinnista puhtaasti mallinmukaiseen taivutukseen tai abstraktien taivutuskaavojen hyödyntämiseen saakka. Tuon jatkumon selvittämisessä lingvistiikalla riittää työtä. Generatiivi käsitystapa jää tässä kohden

puolitiehen: periaatteessa se voi tosin myöntää, että taivutusmuodoista osa on »leksikaalistuneita», ts. produktiivin muodostuskaavan ulkopuolelle jääviä, mutta käytännössä se vetää leksikaalistumisen rajat ilmeisesti liian ahtaalle, eikä se ainakaan tuollaista ääritapausten välistä jatkumoa tunnusta ollenkaan.

1.2. Äskeinen esimerkki oli vain yksi näyte siitä, kuinka generatiivista käsitystavasta ei tahdo löytyä sijaa sellaisille jatkumoille, joita kielessä ja kielen kehityksessäkin ilmeisesti tavataan. Tämä käsitystapa on pohjimmaltaan hyvin mekaanisella tavalla kaksivaihteinen: aivan niin kuin releellä on vain kaksi asentoa, niin generatiivi näkemys tuntuu sallivan vain sen, että jotain on tai jotain ei ole. Moni tietää kuitenkin kokemuksestaan, että on kieleksiä, joista on vaikea sanoa, ovatko ne kielen järjestelmän — sanokaamme kompetenssin — mukaisia vai eivät: ne häilyvät pikemmin sillä välillä. Murteen tutkija tapaa esim. astevaihteluseikkoja selvittäessään havaintoesimerkkejä tästä. Jotkin heikkoasteiset muodot syntyvät ilman vähintäkään hankaluutta, joissakin kielenopas empii, joitakin muita hän kerta kaikkiaan kieltäytyy lausumasta. Haukivuorelainen kielenopas, joka hyvin pystyi sanomaan vahva-asteista vartaloa *luotē-* vastaavan heikkoasteisen muodon *luve(ttül)* ja vahva-asteista vartaloa *vuote-* vastaavan heikkoasteisen muodon *vuon* 'vuoden', sai ylivoimaisen tehtävän, kun kysyin, kuinkas yksikkö kuuluu, jos monikko on *ruotēt*. »Se o hyvi hankala sannoo. . . yks *ruote*», hän yritti mutta jatkoi heti tyytyväisenä keksintöönsä: »se o yks kato' 'aluñe». Laukaan mummo, jolta yritin kehyslauseen avulla niin yksinkertaista asiaa kuin *jakaa*-verbin imperfektiä (yleiskielen *jaoit*), kieltäytyi vastaamasta: »taes tullat toppi ettee». Hyvä Hankasalmen murteen puhuja taas ei tahtonut pystyä kääntämään yleiskielen lausetta »Veditkös sinä sen [kellon]?» murteelleen mitenkään muuten kuin »Vetitkös sinä sen» — vasta kolmannella yrittämällä häneltä solahti odotuksenmukainen *veit*. Tietysti nämä asiat voidaan kuvata niin, että tämän hankasalmelaisen kielioppi tuottaa vaihtoehtoisesti muodon *vetit* ja vaihtoehtoisesti muodon *veit*. Voidaan kuvata edelleen niin, että haukivuorelaisen nominatiivin tuotokseksi tulee vaihtoehtoisesti *ruote*, vaihtoehtoisesti ei mitään, ja niin, että laukaalaisen kieliopista puuttuu *jakaa*-verbin imperfektin heikkoasteiset muodot. Heidän astevaihtelujärjestelmänsä ei tällainen kuvaus kuitenkaan yhtään syvemmälti selittäisi. Se jättäisi huomiotta sen, kuinka heikkoasteisia muotoja eräissä tapauksissa on vaikea tuottaa niin, että ne tyydyttäisivät yhtäkaaka kaksi kielitajussa vaikuttavaa vaatimusta: mukautuisivat luontevasti murteen fonotaksiin ja muistuttaisivat samalla riittävässä määrin vahva-asteista vartaloa, ts. säilyttäisivät näköisyyteen perustuvan assosiaatiosuhteen tuohon vahvaan asteeseen. Ei se myöskään ottaisi huomioon sitä, että *vein*-tapauksessa on vielä lisäuhka: vaara sekaantua samannäköiseen *viedä*-verbin muotoon. Jos astevaihtelujärjestelmää,

sen tuotoksia ja sen historiallista kehitystä halutaan kunnolla ymmärtää, kaikki tällainen on tietysti tärkeää. Sellainen selitys, että asia ei kuulu esim. kompetenssin alaan, on oikeastaan vain pään pistämistä pensaaseen. Kompetenssin käsitteestä voidaan olla ja on oltukin eri mieltä, mutta kielipiillinen kuvaus jää vajaaksi, jos se vain tuottaa tai on tuottamatta muodot eikä selitä, miksi jotkut muodot ovat mahdottomia tuottaa tai häälyvät tuottokyvyn rajamailla.

1.3. Taivutusparadigman eri jäsenten suhdetta oikeaoppinen generativismi on kuvannut tavalla, joka ensimmältä näyttää yksinkertaiselta. Kun esim. kahtalaisuutta *vuori* : *vuoren* 'berg' — *vuori* : *vuorin* 'foder' on mahdotonta käsittää pelkästään nominatiivista lähtien, niin suomen nominintaivutuksen lähtökohdaksi on otettukin obliikvivartalo (*vuoren*-tapauksessa joko *e*-loppuinen vokaalivartalo tai joskus sitäkin »syvemmälle» oletettu *e*:tön konsonanttivartalo). Kielitaju ei kuitenkaan näy toimivan näin yksinkertaisesti. Ei ensinnäkään ole itsestään selvää, että edes tässä tapausparissa obliikvivartalo lopulta olisi sen primaarimpi kuin nominatiivi; onhan mahdollista, että kielitajuun on varastoitunut sellaisenaan kaksi eri suhdetta: osa nominatiivissa *i*-loppuisista sanoista on obliikvisijoihsakin *i*:llisiä, osa taas *e*:llisiä. Mutta oletetaan nyt kuitenkin, että obliikvivartalo olisi primaari ja nominatiivi sekundaari. Silloin joudutaan heti toteamaan, että eräässä toisessa vartalotyypissä, nim. *nukke*-tyyppisissä sanoissa, vuorostaan nominatiivi on primaari ja obliikvivartalo sekundaari, sillä *e*:llisestä nominatiivista voidaan kyllä johtaa *e*:llinen obliikvivartalo mutta alun perin *e*:llisestä obliikvivartalosta äsken sanotun valossa vain *i*:llinen nominatiivi. Tätä vaikeutta on selityksissä yritetty eri tavoin kiertää, mutta kannoksi kaskeen se on kuitenkin jäänyt: selitykset ovat olleet kiertoselityksiä. Ja sitä, että nominatiivi tosiaan voidaan käsittää ensisijaiseksi, osoittavat eräät ilmiöt myös *i*-loppuisten kaksitavujen alalla. Leikki-puheessa ja joillakuilla jo tosipuheessakin kuulee semmoisia partitiiveja kuin (*viini* :) *viintä*, jopa (*tuoli* :) *tuolta*. Samat henkilöt sanovat kuitenkin aina *viinin* ja *tuolin*, eivät siis **viinen* ja **tuolen*. Obliikvivartaloon ei konsonanttivartalo siis voi perustua, vaan sen on perustuttava nimenomaan nominatiiviin, ja tässä tapauksessa tietysti nominatiivin kaksikasvoisuuteen: siihen että *i*-loppuinen nominatiivi voi periaatteessa sallia kahdenlaisen obliikvisijaisen taivutuksen. Kiintoisaa on nyt, että jos alkuaan *i*-vartalaiseen nominiin omaksutaan uusi taivutus, niin vaihtoehtoja on vain kaksi: joko partitiivi konsonanttivartaloiseksi ja muut sija pysyvät *i*:llisinä (*viini* : *viintä* : *viinin*) tai sitten partitiivi konsonanttivartaloiseksi ja muut sijat samalla *e*:llisiksi (*vuori* 'foder' : *vuorta* : *vuoren*). Sen sijaan kolmas vaihtoehto (*vuori* : yks. partit. **vuoria* mutta yks. gen. samalla **vuoren*) ei toteutune koskaan. Aivan sama ilmiö tavataan sellaisissa *i*-vartaloisissa mutta nominatiiviltaan konsonanttiloppuisissa lainasanoissa kuin *Datsun* : *Datsunin*, *Austin* : *Austinin*. Lapset pyr-

kiivät yleisesti tai vuttamaan niitä *Datsun* : *Datsunta* : *Datsunin*, ja aikuistenkin kielestä on noteerattu *Austin* : *Austinta* : *Austimen*, mutta sellaista taivutusta kuin *Austin* : **Austinia* : **Austimen* ei varmaan esiinny lainkaan. Tullaan merkilliseen kehään: *i*:llinen tai konsonanttiloppuinen nominatiivi mahdollistaa konsonanttivartaloisen partitiivin (muttei välttämättä aiheuta sitä), konsonanttivartaloisen partitiivi ja *i*:llinen tai konsonanttiloppuinen nominatiivi taas mahdollistavat yhdessä *e*-vartaloisen obliikvisijan (mutta eivät välttämättä aiheuta sitä), ja vihdoin, palataksemme alkuun, *e*-loppuinen obliikvivartalo mahdollistaa *i*:llisen tai konsonanttiloppuisen nominatiivin (mutta ei välttämättä aiheuta sitä; vrt. *nukke* : *nuken*, *Muurame*^x : *Muuramen*). Tämä kehä voi näyttää paradoksilta, mutta lopulta se osoittaa vain, että taivutusparadigmassa ovat mahdollisia useat eri vaikutussuunnat, ei pelkästään jäykkä johto yhdessä ainoassa vaikutussuunnassa, jommoista generatiivi käsitys vaatii.

1.4. Äsken puhuin siitä karkeistuksesta, johon generativistinen malli johtaa käsiteltäessä hyväksyttävyyden rajamailla häälyviä äänne- ja muoto-opin ilmiöitä. Yhtä karkeaksi tämä malli voi osoittautua silloin, kun on kuvattava sellaista vapaata vaihtelua, jonka molemmat osapuolet ovat kielitajun mukaan täysin hyväksyttäviä. Tätä kuvaa hyvin esim. yleissuomen mon. illatiivin päätteiden kahtalaisuus (*-siin* ~ *-hin*) supistumadiftongiin päättyvän vokaalivartalon jäljessä, asia josta olen kuusitoista vuotta sitten julkaissut tutkielman (Verba docent, 1959, s. 372—389; sama myös kirjassessa Nykysuomen tutkimusta ja huoltoa, Tietolipas 48, s. 69—91). Sellaisi sa pareis: a kuin *rikkaisiin* ~ *rikkaihin*, *joukkueisiin* ~ *joukkueihin*, *vaikeisiin* ~ *vaikeihin*, *talkoisiin* ~ *talkoihin*, *ohuisiin* ~ *ohuihin* ovat yleiskielessä mahdollisia sekä *-siin-* että *-hin-*päätteiset muodot. Generatiivi standardikuvaus käsittäisi tämän yksinkertaisesti vapaaksi vaihteluksi: *-siin* ja *-hin* ovat näissä sanatyypeissä valinnaisia päätteitä. Voidaan kuitenkin osoittaa, että päätteiden suosio vaihtelee eri vartalotyypeissä. Suosituin on *-siin-*pääte tyypissä *rikas* : *rikkaisiin*, ts. monikkovartaloltaan kaksitavuisessa tyypissä, jonka yks. nominatiivi on konsonanttiloppuinen (konsonantiksi luettu tällöin myös loppukahdennus) ja yksikkövartalo päättyy pitkään vokaaliin. Hiukan vähäisempi suosio *-siin-*päätteellä on jo tyypissä *joukkue* : *joukkueisiin*, ts. nomineissa, joiden monikkovartalo on kolmitavuihin mutta jotka muuten ovat samanlaisia kuin tyyppi *rikas* : *rikkaisiin*. Edelleen vähän pienempi suosio tällä päätteellä on tyypissä *vaikea* : *vaikeisiin*. Sen monikkovartalo on kyllä jälleen kaksitavuihin mutta yks. nominatiivi vokaaliloppuinen ja yksikkövartalo päättyy vokaaliyhtymään. *-siin-*päätteen suosio kaventuu yhä, kun siirrytään tyyppiin *talkoo* : *talkoisiin*. Tälläkin kertaa monikkovartalo on kaksitavuihin, mutta sekä yks. nominatiivi että yksikön obliikvivartalo päättyvät pitkään vokaaliin. Selvästi *-siin-*päätettä suositumpi on *-hin-*pääte vihdoin tyypissä *ohut* : *ohuisiin*, jossa monikko-

vartalo on kaksitavuinen, yks. nominatiivi konsonanttiloppuinen ja yksikkövartalo päättyy vokaaliyhtymään.

Generatiiviakin kuvausta tietysti voidaan ajatella periaatteessa täydennettäväksi niin, että vapaan vaihtelun molempien varianttien esiintymistodennäköisyydet tulkittaisiin kompetenssiin kuuluviksi ja sen mukaisesti myös ilmoitettaisiin.³ Juuri tässä tapauksessa tuo täydennys kuitenkin törmäisi omalaatuisiin vaikeuksiin. Valinta *-siin* ja *-hin* -päätteiden kesken on siis mahdollinen vain supistumadiftongiin päättyvän vokaalivartalon jälkeen (alkuperäisdiftongin jälkeen tulee kyseeseen pelkästään *-hin*), ja niinpä toisinnot on manifestoitava vaiheessa, jolloin supistumadiftongit ovat generatiivissa johtelussa alkuperäisdiftongeista vielä erillään. Tämä on ehkä jotenkin mahdollista. Mutta ylivoimaiselta tuntuu keksiä sellaista vaihetta, jolloin tuo supistumadiftongi sisältäisi tiedon myös yksikkövartalon laadusta ja yksikön nominatiivin vokaali- tai konsonanttiloppuisuudesta: tämä tieto on johtelussa jäänyt jo taakse siinä vaiheessa kun monikkovartalo on hahmollaan. Tässä johtelun vaiheessa näet kaikki supistumadiftongit ovat periaatteessa samanarvoisia, millaisia niiden johtelun esivaiheet sitten lienevätkin. Ja asiaan liittyy myös toinen, vielä vakavampi vaikeus. Vaikka kuvausta jotenkin pystyttäisiin täydentämään ilmoittamalla varianttien suosio ja ilmoittamalla myös tuon suosion edellytykset äsken kuvaamallani tavalla (tai sen kanssa jotenkin isomorfisella tavalla), niin suosionvaihtelun syyt eivät silloin vielä selittyisi psykologisesti likikään oikein. Kun esim. *rikkaisiin*-muodon suosio rinnakkaismuotoonsa *rikkaihin* verrattuna on suurempi kuin *vaikeisiin*-muodon suosio rinnakkaismuotoon *vaikeihin* verrattuna, ei varsinainen syy ole ilmeisesti se, että yksikkövartalo *rikkaa-* päättyy pitkään vokaaliin, yksikkövartalo *vaikea-* vokaaliyhtymään. Syy on se, että pitkävokaalisen yksikkövartalon jälkeen illatiivin päätte on yksikössäkin *s*:llinen (*-seen*), vokaaliyhtymäisen yksikkövartalon jälkeen sitä vastoin *s*:tön (vokaalimpidentymä + *-n*). Ja juuri sellainen seikka kuin pintarakenteessa valmiiksi johdetun yks. illatiivin päätte *-seen* näyttää nyt antavan lisätukea myös saman sanatyypin monikon *-siin*-päätteelle (tai yksikön *-seen*-päätteen mahdottomuus kaventavan monikon *-siin*-päätteen suosiota, kuinka halutaankin). Tämä pintarakenteessa toimiva paradigmansisäinen assosiaatiosuhde, joka vaikuttaa vaihtelun jäsenten suosioon ja joka periaatteessa voisi olla vaikka diakronisen muutoksen aiheena, on generatiivien kuvauskeinojen ulottumattomissa.

Yhtä vähän noilla keinoilla pystytään kuvaamaan eräitä paradigma-

³ Tällaista täydennystä generatiiviin teoriaan ovat esittäneetkin William Labov artikkelissaan »Contraction, deletion and inherent variability of the English copula», *Language* 45, 1969, s. 715—762, ja vielä täsmällisemmin Henrietta J. Cedergren ja David Sankoff artikkelissaan »Variable rules: performance as a statistical reflection of competence», *Language* 50, 1974, s. 333—355. Vrt. myös kirjoittaja, *Suomi* 117:1, 1972, s. 147—153; Heikki Paunonen, »On free variation», *SUSA* 72, 1973, s. 285—300.

tyyppien välisiä assosiaatiosuhteita. Kun *-hin* on sivupainollisen tavun jälkeen (esim. *joukkueihin*) hiukan suositumpi kuin painottoman tavun jälkeen (*rikkaihin*), niin syynä näyttää olevan se, että supistumadiftongiin päättyvän kolmitavuisen monikkovartalon päätteet muutoinkin voivat olla kautta linjan samat kuin ne, jotka saa alkuperäisdiftongiin päättyvä monikkovartalo. Taivutus voi siis olla yhtenäinen myös niissä sijamuodoissa — mon. partitiivissa ja genetiivissä —, joissa kaksitavuinen vartalo saa eri päätteet sen mukaan, päättyykö se supistumadiftongiin vai alkuperäisdiftongiin. (Vrt. *kappale^x* : *kappaleita* kuten *kappeli* : *kappeleita*; toisaalta *haave^x* : *haaveita* vaikka *haavi* : *haaveja*.) Ja näissä tärkeissä mallimuodoissa vallitsevien suhteiden perusteella pyrkii nyt supistumanominien mon. illatiivissakin voittamaan alaa se päätte, joka aina tavataan alkuperäisdiftongiin päättyvien vartaloiden yhteydessä (siis *kappaleihin* kuten *kappeleihin*). Kun taas *talkoihin* on tätäkin suositumpi, niin kysymys on siitä, että sanan miltei koko paradigma yks. nominatiivia myöten (ei tosin yks. illatiivi) on tähänastisesta poikkeavasti yksitavujen paradigman näköinen: *talkoo* kuten *suo* jne., siksi kernaasti myös *talkoihin* kuten *soihin*. (Vrt. toisenlaiseen nominatiiviin tyypeissä *rikas*, *joukkue^x*, *vaikea*.) Ja kun *ohuihin*-muodon suhteellinen suosio on vielä suurempi kuin *talkoihin*-muodon, niin kyseessä näyttää olevan kahden seikan yhteisvaikutus: saman sanatyypin yksikön illatiivi on *s:tön* (*ohueen*), ja monikkomuodoilta on puuttunut sellainen suurtaajuinen vokaalistoltaan samannäköinen malli kuin esim. *vaikeisiin*-tyyppiä tukeva *ei*:llinen *esteisiin* (: *este^x* : *esteeseen*). Vaikutukset sinkoilevat siis paradigman tai paradigmattyyppin sisässä taivutusmuodosta toiseen. Mutta samalla ne sinkoilevat paradigmattyyppistäkin toiseen sen mukaan, kuinka läheinen kytkös tyyppien välillä vallitsee niihin kuuluvien yhteisten ainesten perusteella. Generatiiveihin kaavoihin ei tällaisia ilmiöitä pystytä vangitsemaan. Niissä on kyseessä muu kuin yksinkertaiseen säännöstöön perustuva pintarakenteen johtelu oletetusta syvärakenteesta. Kyseessä on mutkikkaampi ilmiöryhmä, ja kielen sekä synkronian että diakronian kannalta ehkä paljastavampi: pintarakenteen vaikutusyhteys.

Tätä sanaa en käytä nyt ensimmäistä kertaa. Sitä on viljelty kuusikymmenluvun lopulta saakka ensin ohimennen, sitten vähitellen yhä ohjelmallisemmin siinä keskustelussa, jota generatiivin näkemyksen epäilijät ovat meillä käyneet. On syytä vetää näkösalille tämän termin esihistoriakin. Se ei ole varsinaisesti lingvististä lähtöä; sen näyttää meikäläiseen tieteelliseen keskusteluun tuoneen filosofi ja psykologi Eino Kaila, jonka aatehistoriallinen merkitys maassamme muutenkin on suurempi kuin monet hänen oppilaidensa oppilaista tai näiden oppilaista enää huomaavat. Kailan kaksikymmenluvun opetuksen välillistä vaikutusta on ollut mm. hahmoteorian tulo fennistiikkaan, ensin Aarni Penttilän väitöskirjassa, sitten mm. Paavo Ravilalla ja Matti Sadeniemellä — näille molemmille on erityisesti oppi hahmosentrumeista ja sentraalistuneista ja

sentraalistumattomista hahmoista antanut, lähinnä kai Penttilän kautta, tärkeitä virikkeitä. Hahmoteoria Kailaa askarrutti myöhemminkin. Hahmoprobleemille hän omisti mm. kevätlukukaudella 1944 pitämänsä teoreettisen psykologian luennot, jotka julkaisi sitten seuraavana vuonna Ajatus-vuosi-kirjan 13. osassa. Muistan viimeisenä kouluvuonnani 1950 tai 1951 lueskel-leeni tätä monijuonteista ja mukaansatempaavaa esitystä, josta mieleeni jäi mm. se, että Kaila korosti hahmojen epäsummatiivisuuden olevan muuta kuin pelkkää »kokonaisvaltaisuutta»: hahmoissa oli hänen mukaansa kysymys ennen kaikkea juuri vaikutusyhteyksistä. Tätä esitystä valmistellessani otin neljännesvuosisadan päästä uudelleen katsoakseni, mitä tuossa tutkielmassa oikeastaan oli sanottu. Pari lainausta riittänee:

Tavallinen puhe dynaamisen kentän ja hahmon, fyysisen tai fenomenaalisen, »ylisummatiivisuudesta» eli »epäadditiivisuudesta» on pro-visorista, vielä epäselvää sanontaa. Oleellista ei ole, että tällainen kenttä ja hahmo sen jäsentymänä olisi absoluuttisesti »ylisummatiivinen», sillä sitä se ei ole. Sekin voidaan »panna kokoon» sopivasti valituista, tosin varsin abstraktisista yhteenlaskettavista. — — Oleellista on, että kokonaisuus tällöin muodostaa vaikutusyhteyden (Wirkungszusammenhang), jossa kaikki on tiettyjen sääntöjen mukaan ja vaihtelevassa määrin kaikesta riippuvaista. (Mts. 15—16.)

Mutta tämä edellytys, näin ylimalkaisesti lausuttuna, on tosiaan *vain lähtökohta*. On heti lisättävä, että säännöllisesti kaikki ei ole *samassa määrässä* kaikesta riippuvaista. Koko riippuvaisuusasteikko, täydellisestä riippumattomuudesta mitä täydellisimpään riippuvaisuuteen, saattaa olla todettavissa. Tämä voi lisäksi olla molemminpuolista, kaikinpuolista, mutta myöskin yksipuolista. — — (S. 20.)

Ja vielä:

Dynaaminen kenttä on tosiaan, kuten WOLFGANG KÖHLER usein on korostanut, yhtä vähän »indifferentti mosaiikki» kuin »indifferentti kontinuum». Sen sisäiset vaikutusyhteydet saattavat kaikin mahdollisin tavoin, asteen, laadun ja suunnan puolesta, olla erilaisia. Kaikki nämä yksityiskohdat tulevat sitä tärkeämmiksi kuta pitemmälle analyysi pääsee. (S. 21.)

Hahmoteoria on kauan ollut tieteen yleiskehityksessä jonkin verran taka-alalla. Nyt, kun selviää merkkejä sen paluusta mm. kielitieteeseen on näkyvissä, nämä Kailan sanat kannattaa palauttaa mieleen. Itse asiassa ne sisältävät sattuvan luonnehdinnan myös kielestä järjestelmänä ja kielen osa-järjestelmistä — ja samalla selvän ohjelman: »Kaikki nämä yksityiskohdat tulevat sitä tärkeämmiksi kuta pitemmälle analyysi pääsee.» Suomen muotoopin selvittelyssä tämä ohjelma tuntuu jatkuvasti ajankohtaiselta. Ajankoh-taisuuttaan se tuskin on menettänyt ainakaan sen vuoksi, että se generatiivin

fonologian kukoistuskauden jälkeen merkitsee lähtökohtien hakemista jo viisikymmenluvulla selkiytyneestä kotoisen fennistiikan tutkimuslinjasta.

2.0. Generatiivi syntaksi eli ensin esitetty osa transformatoris-generatiiviva oppisuuntaa on kestänyt kritiikin paremmin kuin siihen eräänlaiseksi jatkorakennelmaksi liitetty generatiivi fonologia. Senkin perusteet ovat kyllä mullistuneet jo 1960-luvun lopulta lähtien, kun Chomskyn syntaksilähtöisen alkuteorian ja hänen siitä kehittämiensä ns. standarditeorian kilpailijoiksi ovat tulleet generatiivi semantiikka ja sille melko lähisukuinen sijakielioppi eri muodoissaan. Näyttää tällä hetkellä ilmeiseltä, että moni asia generatiivissa syntaksissa on jäänyt rikastamaan kielitieteen teoriaa sen elimellisenä osana: niin esim. transformaation käsite, puihin perustuva notaatio (tosin oikeastaan klassisen konstituenttianalyysin perua), hämärydestään huolimatta nähtävästi myös abstraktin syvärakenteen tai varovammin ilmaisten etärakenteen käsite ja monet osuvat terminologiset uudennokset. Kritiikkiäkin on silti esitetty, jopa niin paljon, että generativismi on pilkkoutumassa eräänlaiseksi enemmän tai vähemmän hyväksyttävien osien hölläksi koostumaksi — enää ei ole kyseessä se koherentti kaiken selittävä teoria, jonka innokkaimmat luulivat vielä kymmenkunta vuotta sitten saaneensa. Perinnäiset näkökulmat ja niiden modernit kehittämät tulevat kai säilyttämään jatkuvasti arvonsa niiden generativismin osien rinnalla, jotka ovat tulleet jäädäkseen, ja rinnalle nousee uusia näkökulmia, jotka ovat sekä perinnäisestä että generativistisesta tutkimuksesta suhteellisen riippumattomia.

Kun rupeaa lähempää tarkastelemaan seikkoja, joissa syntaksin generatiivinen tulkinta kangertaa tai osoittautuu selitysvoimattomaksikin, niin huomaa pian, että ne muistuttavat niitä kohtia, joihin generatiivi fonologia on pahimmin kariutunut. Yhtäläisyydet ovat niin suuria, että voidaan suorastaan kohta kohdalta lähteä äsken esittämästäni generatiivin fonologian tarkastelusta ja havaita sille paralleleja myös generatiivin syntaksin puolella.

2.1. Lähdin äsken liikkeelle siitä, kuinka generatiivin fonologian ns. säännöt eivät ilmeisesti läheskään aina kuvaa pintamuotojen todellista tuottoa: muodot voivat olla myös valmiiksi memoroituja, ja valmiiksi memoroitujen ja kuhunkin ilmaisutarpeeseen erikseen syntyneiden muotojen raja on kaikkea muuta kuin jyrkkä. Aivan sama ilmiö tavataan syntaksin puolella. Valaisevan ja 1960-luvun lopusta saakka paljon käsitellyn esimerkin tarjoavat teonnimet. Osaksi ne ovat niin produktiiveja ja niiden saamat määritteet noudattavat niin kauniisti verbilausekkeiden määriteteaavaa, että tuntuu luontevalta selittää ne verbilausekkeista transformatorisesti »johtuneiksi». Suomessa tällaisen produktiivin sarjan muodostavat ennen kaikkea *-minen*-johtimiset teonnimet. Mutta niissäkin on myös erikoistumia, jotka varmasti memoroidaan kerta kerralta erikseen (*lukeminen* 'lukemisto, luettava', *syöminen* 'ruoka, syötävä'), ja loppujenkin käytössä on rajoituksia, jotka poikkeavat jopa melko selvästi

vastaavien verbilausekkeiden käytöstä. Vielä hankalampia sijoitettavia mihinkään kaavamaiseen rakennelmaan ovat lyhemmät teonnimet, sentyyppiset kuin *syönti, osto, pesu, melonta, horjunta, valmistus, luonnehdinta*. Osaksi ne ovat aivan *-minen*-johdosten tasalla; esim. kilvessä voi lukea *Autojen pesu ja puhdistaminen ranta-alueella kielletty*, ja yhtä hyvin siinä voisi lukea *Autojen peseminen ja puhdistus ranta-alueella kielletty*. Mutta osaksi niillä on erikoistunutta käyttöä: *maksu* on useimmiten toista kuin *maksaminen*, joku voi päästää heleän *naurun* mutta ei »nauramista», ja *itu* on aivan muuta kuin *itäminen* (jonka sijalla jossain määrin voi kyllä tulla kyseeseen *idäntä*). Semmoisessa huomattavan produktiivissa ja selvästi verbaalisessa rakennetyypissä kuin *Sillan korjaamiseksi anottiin avustusta, Melun poistamiseksi ja työntekijään suojelemiseksi muiltakin häiriöiltä tehtiin kaikki mahdollinen* ei kävisi lyhempi johdos (»Sillan korjaukseksi anottiin — —», »Melun poistoksi ja työntekijään suojeluksi muiltakin häiriöiltä tehtiin — —»). Toisaalta erääseen toiseen verbaaliseen rakennetyypiin käy, niin kuin Olavi Nuutinen on lisensiaatintyössään huomauttanut, vain lyhempi johdos: joku meni *maidon hakuun*, tuli *puunkaadosta* (ei: »maidon hakemiseen», »puun kaatamisesta»). Tämä tyyppi on vielä siitä erikoinen, että kaikki lyhemmät johdokset eivät siihen sovikaan: ei ole oikein luontevaa lähteä »vieraiden noutoon» tai »sairaahan katsontaan» tai olla »esitelmän kirjoituksessa» (pro: *kirjoittamassa esitelmää*). Mutta missä luontevien ja vähemmän luontevien rakenteiden raja kulkee, sitä on tässä kuten monesti muulloin teonnimien alalla yhtä vaikea määrittää kuin vaikka muoto-opissa taivutusmuotojen rakentamisen alalla.

Generativistisessakaan tutkimuksessa eivät teonnimiä koskevat ongelmat ole jääneet huomaamatta. Chomsky on englannin teonnimien selittämiseksi esittänyt ns. laajennetussa standarditeoriassaan näkemyksen, jota hän kutsuu »leksikalistiseksi»: useimmat teonnimityypit ovat valmiina leksikaalisina yksikköinä mukana syntaktisessa johtelussa syvärakenteesta lähtien, vain yleisin tyyppi, *-ing*-gerundi, jota suomessa ehkä lähinnä vastaisivat *-minen*-johdokset, palautuisi transformatorisesti syvärakenteen verbilausekkeisiin.⁴ Hänen perustelunsa tälle kahtiajaolle ovat osin syntaktisia, osin semanttisia. Teonnimet ja teonnimilausekkeet (paitsi *-ing*-gerundia) eivät näet merkitykseltään kuvasta verbilausekkeita läheskään aina uskollisesti, ja toisaalta teonnimet voivat saada sentyyppisiä määritteitä kuin kiistattomat substantiivit. Näkemyksen heikoksi puoleksi on todettu mm. sen jyrkkä dikotomia: niin kuin George Bedell on huomauttanut, *-ing*-gerundien käytös joka tapauksessa eroaa tyyppillisten verbilausekkeiden käytöksestä, ja toisaalta muilla

⁴ Tarkemmin Chomskyn artikkeleissa »Remarks on nominalization» (teoksessa *Readings in English transformational grammar*, toim. Roderick A. Jakobs ja Peter S. Rosenbaum, 1970) ja »Some empirical issues in the theory of transformational grammar» (teoksessa *Goals of linguistic theory*, toim. Stanley Peters, 1972).

teonnimillä voi olla käytöspiirteitä, jotka erottavat ne selvistä substantiiveista mutta liittävät ne *-ing*-gerundeihin (Language 50, 1974, s. 423—445; vrt. myös Herbert Ernst Breklen ja Philip Luelsdorffin kritiikkiin Foundations of Language 12, 1975, s. 367—382). Tässä suhteessa taipuisampi on generatiivin semantiikan näkemys, joka on samantapainen kuin Chomskyn itsensä aiemmin esittämä (Aspects of the theory of syntax s. 184—192). Sehän sallii sen, että kaikkien teonnimilausekkeiden pohjaksi otetaan verbilauseke (syvimmältään vain sen merkitys), joka sitten johtelun varrella nominaalistetaan. Hiukan laidemmalla tosin tämänkin näkemyksen kannattaja joutuu vetämään rajan enemmän tai vähemmän mielivaltaisesti: jossainhan täytyy olla se puomi, jonka taakse jäävät teonnimet ovat merkitykseltään niin erikoistuneita, että hauras assosiaatioside kantaverbiin kokonaan katkeaa. Kummallekin näkemykselle ominainen puute on joka tapauksessa se, että ne eivät tunnusta jatkumoa erikseen memoroiduista teonnimistä ja teonnimilausekkeista sellaisiin, jotka puhuja tuottaa luovasti, ts. ilman kielitajuun varastoitunutta muistijälkeä samasta teonnimestä tai teonnimilausekkeesta. Ainakin suomessa tuollainen jatkumo ilmeisesti on olemassa, eikä sen ääripoleja voida erottaa toisistaan kevyesti esim. vetämällä raja lyhempien johdosten ja *-minen*-johdosten väliin. Tietysti voidaan esittää se vastaväite, ettei generativististen mallien tarkoituksenaakaan ole muu kuin täsmällisen rakentekuvauksen esittäminen sanoille tai lausekkeille. Sopii kuitenkin kysyä, onko tämä riittävä tavoite teorialle, joka tähdentää mentalistisuuttaan ja samalla kielen luovan puolen tuomista oikeaan valaistukseen. Pulma on yleisempikin kuin teonnimiä ja niiden syntaksia koskeva: se koskettaa taivutusoppia, kuten edellä ilmeni, ja edelleen muutakin johto-oppia kuin teonnimien johto-oppi ja muuta syntaksia kuin teonnimien syntaksi. Seuraavassa syntaksin alalta vielä yksi esimerkki, suomen temporaalisista lauseenvastikkeista.

Lauseenvastikkeiden nominaalimuotoista predikaattia ei voida leksikalistisenkaan näkemyksen mukaan käsittää jo syvärakenteeseen nominaalimuotoisena sijoitetuksi. Niinpä lauseenvastikkeet kaikissa generativistisissa malleissa joudutaan johtamaan finiittilauseista (tai niitä vastaavista rakenteista tai semanttisista edustumista). Mutta onko tällainen johto aina myös psykologisesti oikea? Niin kuin Eeva Lindén on osoittanut (Vir. 1961 s. 194—199), suomen murteiden temporaalirakenteet ovat yleensä niukkamääritteisiä ja niillä ilmaistaan sellaista »jokapäiväisen elämän kokemuksiin kuuluvaa tapahtumista», jota ei murteissa yleensä ilmaistaisi *kun*-lauseilla. Murremuistiinpanoja tehdessä saa sen vaikutelman, että useat murteenpuhujat (kuten useat yleiskielenpuhujatkin) käyttävät vain joitakin harvoja stereotyyppisiä temporaalirakenteita, semmoisia kuin *eläissään*, *lähteissäni*, *päivän noustessa*, *minun nuorena ollessani*, (*kellon*) *yhdeksättä käydessä*. Tällaiset memoroidaan yleensä varmaan yksitellen. Varsinkin ilmaisultaan monipuolisilla, sanoisin luovilla

ja siinä mielessä lingvistiksi lahjakkailla kielenoppailla voi kuitenkin havaita runsaampaa ja monipuolisempaa temporaalirakenteiden käyttöä. He eivät enää pelkästään memoroi vaan muodostavat uusia, ennen kuulemattomia rakenteita. Mutta voiko (tai haluaako) generatiivi kuvaus esittää, mitä tapahtuu silloin, kun alkuaan vain yksityisiin verbeihin rajoittunut temporaalirakenne alkaa levitä yhä useampiin yhteyksiin? Voidaan kaikei ajatella temporaalirakenteita koskevaa transformaatioääntöä, joka on merkitty alkuaan vain paria kolmea predikaattiverbiä koskevaksi ja jonka ala sitten vähitellen laajenee. Tätä pitemmälle ei generatiivi aparaatti kuitenkaan tunnu yltävän. Vaille kuvausta jää varsinainen psykologinen prosessi, jonka voi olettaa seuraavan tapaiseksi: kiinteästi memoroiduista tapauksista siirrytään vähitellen uusiin, jotka syntyvät aluksi entisten mallin mukaan ja memoroituvat ainakin puolittain; lopulta on memoroituneita rakenteita ja niiden mahdollistamia potentiaalisia uusia rakenteita kielitajussa niin paljon, että niiden varassa ehkä alkaa abstrahoitua varsinainen yleispätevä tuottokaava.

2.2. Käymättömän ja käyvän muodon raja jäi muoto-opissa epäselväksi, ja niin jää käymättömän ja käyvän rakenteen raja syntaksissakin. Normatiivin kielioopin mukainen tosin on esim. lause *Luulin sen talon jo myydyn*, mutta luulisin monien korvan ainakin puolittain haraavan vastaan, ja samaan tapaan saattaa jonkun korva harata lausetta *Huomasin hänellä olevan salkun* vastaan. Puhtaasti generatiivi selitys voi tämmöisissä tapauksissa kyllä puhua joko grammaattisuuden tai hyväksyttävyyden eri asteista — niin vaille kehittelyä kuin tämä asteittaisuusoppi todellisuudessa on jäänytkin — , mutta myös silloin jää sanomatta, mikä näissä lauseissa on vastahankaista, ja juuri sehän on syntaksin rakenteenkuvauksen kannalta olennaista. Lauseessa *Luulin sen talon jo myydyn* on ilmeisesti se vika, että lauseenvastikkeen temaattinen objekti on siinä pahimmoiksi täsmälleen samannäköisessä sijassa kuin samantyyppisen lauseenvastikkeen temaattinen subjekti, vaikka temaattinen subjekti ja objekti referatiivisessa ja nesessiivisessä lauseenvastikkeessa pyrkivät yleensä olemaan eri sijoissa (vrt. gen.: *Luulin omistajan ~ omistajien myyneen sen talon*, *Omistajan ~ omistajien pitäisi myydä se talo*; nom.: *Luulin ne talot jo myydyn*, *Yleensä luultiin se talo ~ ne talot jo myydyn*, *Se talo ~ Ne talot pitäisi myydä*). Pakotietä myöskään tyyppiin **Luulin se talo jo myydyn* ei ole: tässä asemassa on hallitsevan lauseen predikaatin attraktio yhä niin vahva — lauseenvastikkeen objektia käsitellään ikään kuin sen objektia — , että tämä tyyppi loukkaisi korvaa ehkä kahta pahemmin. Tässä on sellainen sanajärjestyksen ja objektin muodon ristiriidasta syntyvä valuvaikeus, joka muistuttaa savolaismurteiden astevaihtelutapauksissa ilmeneviä fonotaktisia valuvaikeuksia. Vertauskohdaksi nuo astevaihtelutapaukset sopivat siinäkin, että tuo vastahankainen genetiivin näköinen objekti olisi eri sijassa kuin vastaavan *että*-lauseen, vaikka referatiivisen lauseenvastikkeen objekti yleensä pyrkii olemaan samassa sijassa kuin *että*-

lauseen. On siis kyseessä samanlainen ja oikeastaan systeeminvastainen muodon loitontuminen vastaavasta emätapauksesta kuin astevaihtelun alalla toisinaan heikkoasteisen muodon loittoneminen vahva-asteisesta. Lauseessa *Huomasin hänellä olevan salkun* yhteys finiittilauseeseen (*Hänellä on salkku*) pyrkii murtumaan samalla lailla, ja lisäksi tulee rakennehomonymian mahdollisuus. Tapaus on paralleeli sille, miksi Hankasalmen mummo kartteli *vetää*-verbin imperfektiä *vein*: se on liian kaukana vahva-asteisesta vartalosta ja lisäksi osuu yhteen *viedä*-verbin imperfektin kanssa.

2.3. Mainitsin myös siitä, kuinka generatiivi kuvaus muoto-opissa pyrkii, ymmärtääkseni erheellisesti, käsittämään kaiken vaikutuksen yksisuuntaiseksi, vaikka vaikutuksia esim. paradigmassa on monensuuntaisia, joskus vastakkaisuuntaisiakin. Syntaksin alalta tulee mieleen seuraava esimerkki. Normaali-suomea ja sanajärjestykseltäänkin normaalin predikatiivilauseen tyyppiä on tietysti lause *Palkat ovat suurin menoerä*. Jos tämän lauseen sanajärjestystä transformatorisesti käännetään niin, että predikatiivi tulee teeman ja subjektin reeman asemaan, niin kielikorva rupeaa horjumaan: monesta lause *Suurin menoerä ovat palkat* tuntuu kai vähän keinotekoiselta, kirjallissävyyiseltä, ja luontevammalta yksikkökopulainen lause *Suurin menoerä on palkat*. Tässä on nähdäkseni heijastuma laaja-alaisemmasta ilmiöstä. Tällaisia sanajärjestykseltään käänteisiä predikatiivilauseita pyritään näet yleisemminkin mukauttamaan muodoltaan predikatiivilauseiden tavanomaiseen tyyppiin: subjektin — kopula — predikatiivi. Esim. lauseessa *Suurin menoerä on huoltomiehen palkka* tämä ei mitenkään näy, kun subjektin ja predikatiivin sija on ongelmaton ja samoin kopulan numerus: molemmista lähtökohdista päädytään yksikköön. Mutta jos sama muunnetaan referatiiviseksi lauseenvastikkeeksi, ilmiö jo tulee näkyviin. Tuloshan on silloin tyyppiä *Hän kertoi suurimman menoerän olevan huoltomiehen palkka* eikä suinkaan **Hän kertoi suurin menoerä olevan huoltomiehen palkan*, niin kuin referatiivisen lauseenvastikkeen subjektin ja predikatiivin sijaa koskevista yleissäännöistä voisi päätellä.

Palaan nyt lauseeseen *Suurin menoerä on palkat*. Sanajärjestykseltään käänteisen predikatiivilauseen muotoon siinä siis vaikuttaa sanajärjestykseltään normaalin predikatiivilauseen muoto. Mutta kumma kyllä tapaa vielä sellaistaakin lausetyyppiä kuin *Palkat on suurin menoerä*. Tämä ei selity siitä puhekielenomaisesta ilmiöstä, että olisi yleensä pyritty korvaamaan mon. 3. persoonan muodossa oleva predikaattiverbi yksiköllisellä, sillä tällaisista esiintyy myös kirjakielessä, vieläpä teksteissä, joissa numeruskongruenssia on muuten noudatettu. Luulisin, että tässä on yksinkertaisesti heijastuma tuosta käänteistyyppistä *Suurin menoerä on palkat*. Mutta jos niin on, vallitsisi sanajärjestykseltään normaalien ja käänteisten predikatiivilauseiden välillä varsin erikoislaatuinen ja kaikkea muuta kuin oikeaoppinen vaikutusyhteys: normaali predikatiivilause pyrkii muokkaamaan käänteisen muotoa ja käänteinen

takaisin normaalin muotoa. Kaksisuuntainen pintarakenteen suhteisiin perustuva vaikutus siis, periaatteessa aivan samaa tyyppiä kuin *i*- ja *e*-vartaloiden alalta ottamani taivutusopin esimerkit. Ja jälleen siitä merkittävä, että generatiivissa kuvauksessa jäisi ottamatta huomioon koko vuorovaikutussuhde: sehän selviäisi asiasta niin koneellisesti, että merkitsisi kopulan sekä normaalissa että sanajärjestykseltään käänteisessä predikatiivilauseessa vaihtoehtoisesti joko yksikölliseksi tai monikolliseksi.

2.4.1. Nykysuomen syntaksin keskeisimpiä vaikutusyhteyksiä on varmaan se, joka vallitsee resultatiivisten transitiivilauseiden, eksistentiaalilauseiden ja predikatiivilauseiden välillä ja säätelee mm. näiden lauseiden remaattisen lauseenjäsenen — objektin, subjektin ja predikatiivin — sijan valintaa. Resultatiivilauseen objektin ja eksistentiaalilauseen subjektin sijanvalinnan samanlaisuudesta on mm. Osmo Ikola huomauttanut Äidinkielen opettajain liiton vuosikirjassa 11 (1964), ja itse toin keskusteluun joitakin lisäaineiksia, kun Siron juhla kirjassa 1969 viittasin eksistentiaalilauseiden ja predikatiivilauseiden semanttiseen vastaavuuteen ja eksistentiaalilauseen subjektin ja predikatiivin sijanvalinnan yhtäläisyyteen. Olin silloin sitä mieltä, että tämä asia olisi jotenkin otettava huomioon nykysuomen generatiivissa kuvauksessa, mutta kun en ollut päässyt itseäni tyydyttävään ratkaisuun, jätin asian odottamaan tulevaa käsittelyä. Sellaista ei ole kuulunut, ei omasta kynästäni eikä muiden, ja syy on ilmeinen: tämä ilmiö olisi lopulta ollut liian raskas pala generativistisin keinoin kuvattavaksi. Sitäkin kiintoisampi oli Kalevi Wiikin ensi kertaa Tampereen syntaksin ja semantiikan päivillä 1972 esittämä tutkielma »Suomen eksistentiaalilauseiden subjektista» (ilmestynyt 1974 Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisujen 13. numerona). Siinä eksistentiaalilauseiden ja resultatiivisten objektilauseiden lukuisat muodolliset ja semanttiset yhtäläisyydet otettiin ensi kertaa perusteelliseen käsittelyyn, ja niiden perusteella Wiik katsoi voivansa esittää johtelun, jonka mukaan suomen eksistentiaalilauseet generatiivissa mielessä palautuvat sellaisiin resultatiivisiin objektilauseisiin, joiden predikaattina on abstrakti 'sisältää'-merkityksinen verbi.

Wiikin esitys on erityisen valaiseva siitä syystä, että se nähdäkseni selvästi osoittaa, mitä etua ja haittaa generativistisesta käsittelystä näiden kahden lausetyypin kuvauksessa on. Tutkielmaan sisältyy monia teräviä uusia huomioita eksistentiaalilauseiden ja resultatiivisten objektilauseiden yhtäläisyyksistä, ja jos Wiikin ratkaisu hyväksyttäisiin, se merkitsi nimenomaan toistojen poistumista suomen lauseopista, kun yhtäläisiä seikkoja ei olisi tarvis esittää kuin yhdessä kohdassa. Ratkaisu loisi kielioppiin siis taloudellisuutta. Mutta onko kieliopin ylin ihanne taloudellisuus, onko taloudellinen esitystapa aina kielen rakenteen ja sen psykologisen taustan kuvaamiseksi luontevin, ja onko yhdeltä osin taloudellinen esitys ekonominen myös muilta osin?

Vajaat kaksi vuotta sitten Kotikielen Seurassa pitämässäni esitelmässä rokenin mainita joitakin epäilyjä. En toista noita silloisia epäilyn aiheitani vaan otan puheeksi vain yhden seikan, johon omakin huomioni kiintyi vasta viimevuotisen esitelmäni jälkeen.

Seikka on seuraava. Wiikin kaiketi tärkeimpänä perusteluna hänen johtaessaan eksistentiaalilauseet abstraktin 'sisältää'-verbin sisältävistä objektilauseista on se, että näin saadaan eksistentiaalilauseen subjektin sijanvaihtelu (nominatiivi — partitiivi) selitetyksi resultatiivilauseen objektin sijanvaihtelusta (akkusatiivi — partitiivi) käsin. Mutta selittykö se siitä? Jos näet johdetaan *Kannussa on maito* ~ *maitoa* -tyyppiset eksistentiaalilauseet *Kannu sisältää maidon* ~ *maitoa* -tyyppisistä resultatiivisista objektilauseista, niin itse asiassa tullaan johtaneeksi ne olemattomasta. Suomen *p i n t a r a k e n t e e n sisältää*-verbi kyllä käyttäytyy resultatiiviverbin tavoin siinä suhteessa, että se voi saada sekä akkusatiivi- että partitiiviobjektin. Tämä käytös on kuitenkin selvästi poikkeuksellista, sillä *sisältää*-verbi ei ilmaise täyttyvää tekemistä kuten resultatiiviverbit yleensä vaan nimenomaan täyttymätöntä, ja tällaisten verbien objektissahan akkusatiivin ja partitiivin vastakohta normaalisti kumoutuu partitiivin hyväksi. Samanlaisia poikkeuksellisesti käyttäytyviä verbejä on muitakin, esim. jatkuvaa havaintoa merkitsevä verbi *nähdä*, sellaiset tajunnansisältöverbit kuin *tietää* ja *muistaa* ja eräät muut verbit, esim. *omistaa*, *peittää*. Pintarakenteessakin niiden merkityksen täyttymättömyys ilmenee siten, että niihin voi liittyä objektinsijainen kestonmääräite akkusatiiviobjektista huolimatta: voidaan sanoa *Kannu sisälsi maidon kaksi päivää*, *Olen kauan tiennyt tämän asian*. Resultatiiviverbien yhteydessähän tämä ei käy (paitsi milloin on kysymys toistuvasta tekemisestä): ei voi sanoa **Salama sytytti tulipalon pari sekuntia*. Tuskin on mielekästä olettaa syvärakenteen abstraktille 'sisältää'-verbille resultatiiviverbin käytöstä pelkästään sillä perusteella, että pintarakenteen konkreetti *sisältää*-verbi niin käyttäytyy, kun tämä käytös kerran on poikkeuksellista eikä täyttymätöntä tekemistä ilmaisevien verbien objektisäännöistä johdettavissa. Ja voidaan lisätä: tuskin on toisaalta aiheutta johtaa *Kannussa on maito* ~ *maitoa* -tyyppisen lauseen subjektin sijanvaihtelua tästä poikkeuksellisesta objektin sijanvaihtelusta, kun siinä ei eksistentiaalilauseen subjektin sijan kannalta vuorostaan ole mitään poikkeuksellista. Eihän suomen kieliopissa ole semmoista objektisääntöihin rinnastuvaa subjektisääntöä, joka vaatisi nominatiivimuotoisen subjektin korvattavaksi täyttymätöntä tekemistä ilmaisevassa intransitiivilauseessa partitiivimuotoisella. Jos jotain selitystä *sisältää*-verbin objektin ja eksistentiaalisen *olla*-verbin subjektin yhtäläiselle sijanvaihtelulle halutaan esittää, niin ei kyseeseen voine tulla muu kuin se, että sijanvaihtelu *olla*-verbin subjektissa on primaaria, *sisältää*-verbin objektissa sekundaaria, heijastumaa juuri tuosta subjektin sijanvaihtelusta. Ja ilmeisesti tämä on kielihistoriallisestikin oikea

selitys, pätenyt siis enintään niin kauan kuin tuo puhtaasti oppitekoinen *sisältää*-verbi on kielessä tunnettu eli aikaisintaan vuodesta 1847.⁵

Olisiko tämän jälkeen sitten katsottava, että kaikki resultatiiviset objektilauseet puolestaan palautuvatkin eksistentiaalilauseisiin? Niin pitkälle tuskin kannattaa mennä ainakaan objektin sijanvaihtelun selittämiseksi. Tutkimuksen nykyvaiheessa tuntuu riittävältä, että todetaan toisaalta eksistentiaalilauseiden ja eräiden objektilauseiden huomattavat semanttiset ja muodolliset yhtäläisyydet, toisaalta eksistentiaalilauseiden ja predikatiivilauseiden vastaavanlaiset yhtäläisyydet. Kielitajussa eksistentiaalilauseilla on ilmeisesti kytköksiä sekä objektilauseisiin että predikatiivilauseisiin päin — eksistentiaalilauseet *Siellä oli sukset* ~ *suksia* vastaavat jopa informaatioltaan eräissä tilanteissa yhtäältä objektilauseita *Näin siellä sukset* ~ *suksia*, toisaalta predikatiivilauseita *Ne siellä olivat sukset* ~ *suksia*. Ja kun näin on, on ymmärrettävää, että toisaalta resultatiivisen objektilauseen ja eksistentiaalilauseen, toisaalta eksistentiaalilauseen ja predikatiivilauseen välillä vallitsee myös vaikutusyhteys, vieläpä molemmissa tapauksissa kaksisuuntainen. Kielihistoriassa ilmenee resultatiivisen objektilauseen ja eksistentiaalilauseen vaikutusyhteys mm. siinä, että objektille ominainen sijanvaihtelu ns. akkusatiivin ja partitiivin välillä on kantasuomessa parituhatta vuotta sitten yleistynyt myös eksistentiaalilauseen subjektiiin. Mutta toisaalta tuo vaikutus on voinut käydä päinvastaiseenkin suuntaan, niin kuin *olla* ja *sisältää* -verbejä koskeva esimerkkini osoitti. Eksistentiaali- ja predikatiivilauseiden vaikutusyhteys näkyy taas siinä, että eksistentiaalilauseen subjektiiin kuulunut nominatiivin ja partitiivin vaihtelu on suomessa parin viime vuosisadan aikana yleistynyt edelleen predikatiiviin. Tässäkin tapauksessa on osoituksia myös vaikutuksen kulusta päinvastaiseen suuntaan. Sitä osoittaa esim. eksistentiaalisen referatiivirakenteen subjektin käytös nykysuomessa. Syntaktisia vaikutusyhteyksiä — sanoisin: syntaksin ei-generativistisia piirteitä — tuo käytös valaisee niin monipuolisesti, että ottaisin sen nyt tarkemmin puheeksi.

2.4.2. Kielioppien yksimielisesti esittämän säännön mukaan on eksistentiaalisen referatiivirakenteen subjekti objektin sijoissa (yks. päätteellisessä tai

⁵ Akkusatiiviobjektin *sisältää*-verbi sai heti ensiesiintymässään: *edellä mainittuun miesten kirjat ja toimitukset sisältävät tämän tointumisen* [= kehityksen] *historian selvässä jaksossa* (Suometar 1847: 15 s. 2, vanhan kirjasuomen sanakirjatyössä säilytettävästä Martti Rapolan kokoelmasta). Jos tarkkoja ollaan, tämä käyttö on jatkoa sille, että jo vanhassa kirjasuomessa verbi *sisällänsäpitää* ~ *pitää sisällänsä* käyttäytyi samoin resultatiiviverbin tavoin. Esimerkkejä vanhan kirjasuomen sanakirjatyön kokoelmista: *Jumalan Sana pitää sisällänsä nämät ehdottomat ja liikkumattomat asiat* (Wegeliuksen Postilla I, 1747, s. 431); *Protocollain Uloswerot, jotka sisällänsäpitävät jongun Oikeuden Päätöksen* (Asetus v:lta 1748, Pg 738, A4a); *yxi osa sisällänsäpitävät ynnä jongun rawitsewan aineen* (Almanakka 1800, B4b); poikkeuksellisesti kuitenkin: *Nämät vihalliset muistutukset — sisällänsä pitävät yhtä katkerata sappea* (Polon, Euroopan valtioiden Tasa-Woiman Waarasta, 1790, s. 124). Nähtävästi akkusatiiviobjekti jo tuohon aikaan on ollut eksistentiaalisten *olla*-lauseiden nominatiivisubjektin vaikutusta (joltain osin ehkä eräiden *pitää*-verbin erikoisten rektiotyypien tukemana).

päätteettömässä akkusatiivissa, mon. akkusatiivissa, partitiivissa), ikään kuin se olisi rakennetta hallitsevan predikaattiverbin objekti. Tuon säännön mukaan sanottaisiin toisaalta esim. *Toivoisi levyissä olevan jonkin maininnan myös levytyshetkestä* mutta toisaalta *Levyissä toivottiin olevan jonkin maininta myös levytyshetkestä*. Tämän ilmiön kuvaus ei tuota suurta vaivaa liioin generaatiivissa esityksessä: tietystä johtelun vaiheessa sovellettava sääntö lukitsisi tuon eksistentiaalisen rakenteen subjektin automaattisesti oikeaan sijaansa. Todelliset suhteet ovat kuitenkin mutkikkaammat. Moni on ehkä omasta puheestaan tai kirjoituksestaan huomannut, että sijanvalinta tällaisissa tapauksissa ei ole ainakaan yhtä mekaanista kuin vaikka objektin sijan valinta lauseissa *Levyissä näkisi kernaasti jonkin maininnan levytyshetkestä* ja *Levyihin liitettiin jonkin maininta levytyshetkestä*. Sellaiset vaihtoehdot kuin **Levyissä näkisi kernaasti jonkin maininta levytyshetkestä* tai **Levyihin liitettiin jonkin maininnan levytyshetkestä* torjuu kaikkien syntyperäisten suomenpuhujien kielikorva varmaan jyrkästi ja yksimielisesti. Mutta tuollaisessa lauseenvastikkeessa tuntuu päätteellisen akkusatiivin sijasta (sanon sitä vastedes yksinkertaisuuden vuoksi genetiiviksi) jollain tapaa mahdolliselta päätteetönkin akkusatiivi (sanon sitä tästä lähtien nominatiiviksi): *?Toivoisi levyissä olevan jonkin maininta myös levytyshetkestä*. Samoin saattaa jollain lailla tulla kyseeseen säännönvastainen genetiivi säännönmukaisen nominatiivin asemesta: *?Levyissä toivottiin olevan jonkin maininnan myös levytyshetkestä*. Millaiset suhteet oikein ovat, siitä antaa käsityksen koe, jonka tein viime keväänä, koehenkilöinä 126 opiskelijaa. Tässä kokeessa oli kahdeksan sellaista eksistentiaalista referatiivirakennetta, joita hallitseva predikaattiverbi oli aktiivissa. Koehenkilöt saivat valita, olisiko subjektin sijana heidän kielikorpansa mukaan mieluummin nominatiivi vai genetiivi (kokeesta ja sen tuloksista tarkemmin teoksessani Näillä näkymin s. 103—115).

Tulokset prosentteina ilmenevät seuraavan asetelman vasemmasta tulosarakkeesta:

TAULUKKO I

a) Hallitseva verbi aktiivissa	Subj.	Pred:vi
Olen luullut jokaisessa seurakunnassa olevan kappalainen / kappalaisen	9 : 91	(67 : 33)
Kirjoittaja arvelee kyseessä olevan harvinainen erikoistapaus / harvinaisen erikoistapauksen	25 : 75	(64 : 36)
Kirjoittaja väittää TVH:sta tulleen valtio valtiossa / valtion valtiossa	34 : 66	(71 : 29)
Hän kertoi vadille jääneen persikka / persikan	2 : 98	(70 : 30)
Pelkäsin siellä syttyneen tulipalo / tulipalon	2 : 98	

	Subj.	Pred:vi
Toivoisi levyissä olevan jokin maininta / jonkin maininnan myös levytyshetkestä	37	: 63
Kirjailijoilla luulisi olevan tyyliin persoonallinen suhde / persoonallisen suhteen	84	: 16
b) Hallitseva verbi passiivissa		
Jokaisessa seurakunnassa luultiin olevan kappalainen / kappalaisen	64	: 36 (72 : 28)
Yleensä arveltiin kyseessä olevan harvinainen erikoistapaus / harvinaisen erikoistapauksen	52	: 48 (84 : 16)
Kirjoituksessa väitettiin TVH:sta tulleen valtio valtiossa / valtion valtiossa	68	: 32 (80 : 20)
Vadille kerrottiin jääneen persikka / persikan	46	: 54 (83 : 17)
Siellä pelättiin syttyneen tulipalo / tulipalon	34	: 66
Levyissä toivottiin olevan jokin maininta / jonkin maininnan myös levytyshetkestä	83	: 17
Kirjailijoilla luultiin olevan tyyliin persoonallinen suhde / persoonallisen suhteen	93	: 7

Huomataan, että kieliopin sääntö vastaa huononlaisesti kokeen paljastamaa käytäntöä. Silloin kun hallitseva verbi on aktiivimuotoinen, on säännön mukainen genetiivi kyllä useimmissa tapauksissa voitolla nominatiivista; kolmessa lauseessa sen osuus nousee yli 90 %:n. Mutta nominatiivinkin osuus on kolmessa lauseessa silmään pistävän suuri (25—37 %), ja yhdessä lauseessa nominatiivin enemmisyys on ehdoton (peräti 84 %). Toisaalta sääntö ja käytäntö ovat ristiriidassa myös passiivilauseissa. Niissä kyllä säännön mukainen nominatiivi on aina suositumpi kuin säännön vastainen nominatiivi vastaavassa aktiivilauseessa, mutta senkin kannatukseen tekee genetiivin ison loven. Kahdessa lauseessa seitsemästä jää nominatiivin kannatus jopa alle puolen.

Miten tämä ilmiö olisi kuvattavissa generatiivilla tavalla? Taas voitaisiin puhua vapaasta vaihtelusta. Mutta esiintymistaajuuksien erilaisuus osoittaa, ettei vaihtelu olekaan täysin vapaata. Haluttaessa voitaisiin kuvausta nyt täydentää esiintymistodennäköisyyksillä. Silloin jää kuitenkin kaksi ongelmaa.

Ensimmäinen on seuraava. Edellä olivat puheena vain yksityiset lauseet, mutta generatiivien sääntöjenhän pitäisi koskea lausetyyppejä, sopia siis periaatteessa jokaiseen uuteen lauseeseen. Voidaanko äskeiset lauseet nyt tyypittää luontevasti niin, että generatiivi johto tuottaisi näiden tyyppien mukaisissa uusissakin lauseissa oikeat esiintymistaajuudet? Jotain merkitys-

eroa lauseilla kyllä näyttää olevan. Niinpä aktiivilauseiden puolella ne kolme lausetta, joissa genetiivin suosio on selvin, sisältävät merkitykseltään konkreettisesti-lokaalisen eksistentiaalirakenteen: on kyseessä jonkin paikan kouraantuntuva, silminnähtävä sisältö. Siinä lauseessa, jossa nominatiivi on ylivoimaisesti suositumpi kuin genetiivi, eksistentiaalinen rakenne on taas merkitykseltään abstraktis-relaationaalinen: ei ole kyseessä minkään paikan sisältö vaan jollekulle henkilölle »kuuluva» asia, jopa niin vähän kouraantuntuva asia kuin suhde tyyliin. Kolme muuta lausetta ehkä sijoittuisivat jonnekin välimaille. Ei ole kuitenkaan selvää, että tämä jako on riittävä, eikä myöskään se, että jako antaa täsmällisen kuvan kaikista tällä kertaa toimivista psykologisesti todellisista kytköksistä. Palaan asiaan hetken päästä.

Toinen ongelma johtaakin jo suoraan eri lausetyyppien vaikutusyhteyksiin. Jos nominatiivin ja genetiivin suosion suhteelle kussakin koelauseessa annetaan lukuarvot toisaalta aktiivilauseiden, toisaalta passiivilauseiden puolella, niin havaitaan siis selvä korrelaatio: mitä yleisempi säännön *m u k a i n e n* genetiivi on jossain aktiivilauseessa, sitä yleisempi on säännön *v a s t a i n e n* genetiivi sen passiivisessa vastinlauseessa. Vallitsee ts. vaikutussuhde aktiivi- ja passiivitapausten subjektin muodon välillä. Tämä vaikutussuhde ei ole kuitenkaan koskaan johtanut siihen, että jossain passiivilauseessa genetiivi olisi yhtä suosittu kuin sen aktiivisessa vastinlauseessa: aina se jää enemmän tai vähemmän jälkeen, ikään kuin kieliopin sääntöä loitolta myötäillen. Yksityisten lauseiden subjektin muotoon näyttäisi siten vaikuttavan ainakin kolme tekijää: 1) semanttisiin seikkoihin perustuva eriytyminen, 2) jonkinvertainen pyrkimys eriyttää aktiivipredikaatin hallitseman ja passiivipredikaatin hallitseman eksistentiaalirakenteen subjektin muoto, ikään kuin tuo subjekti olisi hallitsevan verbin objekti, 3) tälle vastakkainen pyrkimys yhtäläistää aktiivista riippuvan ja passiivista riippuvan rakenteen sija (tämä pyrkimys ehkä kaksisuuntainen: aktiivista riippuvassa rakenteessa se vetää nominatiiviin, passiivista riippuvassa rakenteessa päinvastoin genetiiviin). Nominatiivin ja genetiivin suosio yksityisten lauseiden tai lausetyyppien eksistentiaalirakenteen subjektissa olisi siis tulos noista kolmesta eri tendenssistä, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisiakin. Oikeastaan kyseessä voi olla vielä useampia tendenssejä: 4) se että passiivilauseissa genetiivi on niin suosittu kuin on, saa kai sivustatukea siitä, että vastaavan ei-eksistentiaalisen rakenteen subjekti on aina genetiivissä, ja 5) nominatiivi taas on voinut kaikissa tapauksissa saada sivustatukea siitä, että vastaavan *että*-lauseen subjekti on aina nominatiivimuotoinen. Tiedossani ei ole tapaa, jolla tällainen usean vektorin yhteisvaikutukseen perustuva suosiosuhteiden vaihtelu voidaan generatiivissa kuvauksessa hallita. Vaikka muut vaikeudet saataisiin jollain lailla raivatuksi pois, jäisi ainakin yksi voittamattomalta tuntuva hankaluus. Psykologisesti realistisella tavalla ei nominatiivin ja genetiivin kullois-

takin suosiota näet pystyttyä selittämään, ellei selityksessä ainakin osaksi poiketa rakenteiden generatiivin johtelun ulkopuolelle ja vedota niihin vaikutussuhteisiin, jotka vallitsevat eri lausetyyppien valmiiksi johdettujen pintarakenteiden välillä.

Tähänastinen selvitykseni ei ole ollut aivan tarkka. Olen näet koko ajan operoinut ikään kuin yhdellä kieliopilla, vaikka kyseessä on ollut vain keskiarvot niistä idiolekteista, joita koetulokset heijastavat. Tuloksista näkyy, että idiolektit eivät ole identtisiä: jotkut panevat genetiivin etusijaan muita useammin, jopa miltei kaikissa tapauksissa, ja jotkut toiset taas suosivat nominatiivia muita enemmän. Voidaan kuitenkin olettaa, että periaatteessa samat tendenssit ovat voimassa kaikilla, eri idiolekteissa vain erivahvuissa suhteissa. Ainakin yhdeltä osalta tämä oletus on todennettavissa: siltä osin, että vallitsee positiivinen korrelaatio aktiivi- ja passiivilauseen eksistentiaalirakenteen subjektin muodon välillä. Jaoin koehenkilöt kahteen suunnilleen yhtä suureen ryhmään: ne, jotka suosivat genetiiviä aktiivipredikaatin hallitsemisissa eksistentiaalirakenteissa (7 tapauksesta vähintään 6 genetiivissä, yht. 52 kh.), ja muut (enintään 5 genetiiviä, yht. 74 kh.). Ilmeni, että noilla kieliopin säännön mukaista aktiivilauseen genetiivisubjektia suosivilla tosiaan oli passiivilauseissa säännönvastainen genetiivi suositumpi kuin muilla:

TAULUKKO 2	Gen.subj:n suosijat	Muut
Jokaisessa seurakunnassa luultiin olevan kappalainen / kappalaisen	48 : 52	74 : 26
Yleensä arveltiin kyseessä olevan harvinainen erikoistapaus / harvinaisen erikoistapauksen	33 : 67	67 : 33
Kirjoituksessa väitettiin TVH:sta tulleen valtio valtiossa / valtion valtiossa	60 : 40	74 : 26
Vadille kerrottiin jääneen persikka / persikan	35 : 65	54 : 46
Siellä pelättiin syttyneen tulipalo / tulipalon	21 : 79	43 : 57
Levyissä toivottiin olevan jokin maininta / jonkin maininnan myös levytyshetkestä	73 : 27	91 : 9
Kirjailijoilla luultiin olevan tyyliin persoonallinen suhde / persoonallisen suhteen	85 : 15	100 : 0

Tällä ilmiöllä on odotuksenmukaisesti myös käänteispuolensa. Koehenkilöt voitiin jakaa kahteen ryhmään senkin mukaan, suosivatko he passiivipredikaatin hallitsemisissa eksistentiaalirakenteissa säännönmukaista nominatiivia (7 tapauksesta vähintään 5 nominatiivia; yht. 65 kh.) vai eivät (enintään

4 nominatiivia; yht. 61 kh.). Taas oli noilla nominatiivisubjektin suosijoilla myös aktiivipredikaatin hallitsemisissa eksistentiaalirakenteissa säännönvastainen nominatiivi yleisempi kuin muilla:

TAULUKKO 3	Nom.subj:n suosijat	Muut
Olen luullut jokaisessa seurakunnassa olevan kappalainen / kappalaisen	14 : 86	3 : 97
Kirjoittaja arvelee kyseessä olevan harvinainen erikoistapaus / harvinaisen erikoistapauksen	32 : 68	16 : 84
Kirjoittaja väittää TVH:sta tulleen valtio valtiossa / valtion valtiossa	43 : 57	23 : 77
Hän kertoi vadille jääneen persikka / persikan	3 : 97	2 : 98
Pelkäsinkin siellä syttyneen tulipalo / tulipalon	3 : 97	0 : 100
Toivoisi levyissä olevan jokin maininta / jonkin maininnan myös levytyshetkestä	54 : 46	18 : 82
Kirjailijoilla luulisi olevan tyyliin persoonallinen suhde / persoonallisen suhteen	94 : 6	74 : 26

2.4.3. Olen tähän asti käsitellyt tuota eksistentiaalirakenteiden kielioppia — tarkoitinpa sitten keskimääräiskielenkäyttäjää tai eri idiolekteja — johdonmukaisesti pelkästään eksistentiaalirakenteiden sisäisestä näkökulmasta käsin. Sitä voidaan kuitenkin valaista myös ulkoapäin, predikatiivin sisältävistä rakenteista käsin.

Vanhan, sekä kirja- ja yleiskielelle että ilmeisesti myös murteille ominaisen säännön mukaan referatiivisen lauseenvastikkeen predikatiivi oli pääätteellisessä akkusatiivissa sellaisissa tapauksissa kuin *Luulin sen miehen olevan laiskurin*, *Sen miehen luultiin olevan laiskurin*. Näin muotoiltuna sääntö on tosin ilmeisesti ollut hiukan liian kategorinen. Sekä murteista että kirjakiielestä on jonkin verran osoituksia siitä, että yleissuunnasta poikkeavasti juuri passiivipredikaatin hallitsemisissa rakenteissa on nominatiivikin ollut mahdollinen ja faktisessa käytössä. Viimeistään kolmikymmenluvulla korva on sekä aikalaisten todistuksen että erään lehtikiielestä tehdyn tilaston mukaan alkanut hyväksyä nominatiivin aktiivipredikaatinkin hallitsemisissa tapauksissa. Runsaan sukupolven aikana sen jälkeen on tapahtunut murros, jota myös tietoisella ohjauksella on vauhditettu: kaikkiin tapauksiin on ruvennut yleistymään nominatiivi eli sama sija, joka vastaavassa *että*-lauseessa tavataan. Nykyään nominatiivi on selvänä enemmistönä. Sen osoittavat mm. kokeeseeni sisällyneet kahdeksan esimerkkivirkettä, joissa oli tehtävä valinta nominatiivi- ja genetiivipredikatiivin välillä:

TAULUKKO 4

a) Hallitseva verbi aktiivissa

Minä ainakin luulin sen miehen olevan kappalainen / kappalaisen	67 : 33
Hän arveli tämän ilmiön olevan harvinainen erikois- tapaus / harvinaisen erikoistapauksen	64 : 36
Kirjoittaja väittää TVH:n olevan valtio valtiossa / valtion valtiossa	71 : 29
Hän sanoi sen hedelmän olevan persikka / persikan	70 : 30

b) Hallitseva verbi passiivissa

Joissakin kylissä luultiin sen miehen olevan kappalainen / kappalaisen	72 : 28
Yleensä on arveltu tämän ilmiön olevan harvinainen erikoistapaus / harvinaisen erikoistapauksen	84 : 16
Kirjoituksessa väitetään TVH:n olevan valtio valtiossa / valtion valtiossa	80 : 20
Sen hedelmän sanottiin olevan persikka / persikan	83 : 17

Tuloksista näkyy sekin, että passiivipredikaatin hallitsemisessa rakenteissa on nominatiivi jonkin verran suositumpi kuin aktiivipredikaatin hallitsemisessa. Ainakin kolme eri tendenssiä vaikuttaa sijamuodon valintaan nykyään: tendenssi *että*-lauseen predikatiivin mukaiseen muotoon eli nominatiiviin, tendenssi predikatiivin käsittelyyn hallitsevasta verbistä riippuvana objektinsijaisena määritteenä ja tendenssi predikatiivin muodon yhtäläisyyteen aktiivi- ja passiivipredikaatin hallitsemisessa rakenteissa. Näiden tendenssien yhteisvaikutuksen kuvaaminen generativististen mallien varassa olisi ongelma sinänsä, mutta palaan nyt tämänkertaiseen pääasiaan eli predikatiivin ja eksistentiaalirakenteen subjektin väliseen yhteyteen.

Äskeisessä jo tuli puheeksi nominatiivisubjektin suhteellisen suuri suosio *Toivoisi levyissä olevan jokin maininta* -tyyppisissä lauseissa. Tämä siis sotii normatiivin kieliopin sääntöä vastaan, mutta samalla se on riidoin näihin asti varmaan yleisimmän käytännön kanssa. Ilmiö muistuttaa suuresti nominatiivin yleistymistä referatiivirakenteen predikatiivin sijaksi. Täysin sen tasalla se ei kuitenkaan ole, vaan yhä tänä päivänä nominatiivin suosio tällaisissa eksistentiaalirakenteissa on vähäisempi kuin predikatiivita-pauksissa. Tämä näkyy, kun katsotaan, minkä kannatuksen nominatiivisubjekti sai äskeisten predikatiivirakenteiden eksistentiaalisissa vastinrake-teissa. Asia selviää taulukosta 1, jonka oikeanpuoleisesta sarakkeesta näkyy

(sulkeissa) nominatiivin ja genetiivin suosio taulukkoon 4 sisältyvissä predikatiivitapauksissa, vasemmanpuoleisesta nominatiivin ja genetiivin suosio näitä tapauksia vastaavien eksistentiaalirakenteiden subjektissa.

Näyttää siltä, että eksistentiaalisen referatiivirakenteen subjektin muuttumista *että*-lauseen subjektin kaltaiseksi on jarruttanut ainakin yksi syy: se että eksistentiaalisen referatiivirakenteen subjektin sijalla on vanhastaan ollut selvempiä liittyviä objektin sijanvalintaan kuin predikatiivin sijalla. (Kielteisestä predikaatista riippuvassa referatiivirakenteessahan sekä objekti että eksistentiaalisubjekti on yleensä partitiivissa, mutta predikatiiviin tämä sääntö ei vaikuta: *En uskoisi hänen saavan lupaa, En uskoisi hänellä olevan lupaa*, mutta toisaalta *En uskoisi tämän paperin olevan lupa*.) Mutta toisaalta sitä on edistänyt se, että tällä subjektilla on ollut selvät kiinnekohdat myös predikatiivin sijan valintaan, samoin se, että eksistentiaalilauseiden ja predikatiivilauseiden semantiikka on hyvin samankaltainen. Tätä nykyä on eksistentiaalirakenteen subjektin nominatiivistuminen kyllä predikatiivin sijan nominatiivistumisesta jäljessä, mutta ilmeisesti se on siihen sidoksissa. Tämä näkyy ehkä parhaiten tilastosta, jonka olen tehnyt koeaineistoni perusteella. Koetuloksista ilmeni ensinnäkin varsin selvästi se, että myös predikatiivin sijan murros on toteutunut erivahvuisena eri ihmisillä: on nominatiivivaltaisia kielenkäyttäjiä, on yhä jonkin verran myös genetiivivaltaisia kielenkäyttäjiä ja monia siltä väliltä. Jaoin nyt koehenkilöt karkeasti kahteen ryhmään sen mukaan, olivatko he predikatiivitapauksissa nominatiivin suosijoita (8 predikatiivista vähintään 7 nominatiivissa; yht. 63 kh.) vai eivät (enintään 6 nominatiivista; samoin 63 kh.). Miten nämä kaksi ryhmää suhtautuivat nominatiiviin ja genetiiviin eksistentiaalirakenteen subjektissa? Se näkyy seuraavasta taulukosta:

TAULUKKO 5

	Nom.- pred:vin suosijat	Muut suosijat
a) Hallitseva verbi aktiivissa		
Olen luullut jokaisessa seurakunnassa olevan kappalainen / kappalaisen	14 : 86	3 : 97
Kirjoittaja arvelee kyseessä olevan harvinainen erikoistapaus / harvinaisen erikoistapauksen	32 : 68	18 : 82
Kirjoittaja väittää TVH:sta tulleen valtio valtiossa / valtion valtiossa	40 : 60	27 : 71
Hän kertoi vadille jääneen persikka / persikan	5 : 95	0 : 100
Pelkäsin siellä syttyneen tulipalo / tulipalon	3 : 97	0 : 100
Toivoisi levyissä olevan jokin maininta / jonkin maininnan myös levytyshetkestä	41 : 59	32 : 68
Kirjailijoilla luulisi olevan tyyliin persoonallinen suhde / persoonallisen suhteen	90 : 10	78 : 22

b) Hallitseva verbi passiivissa

Jokaisessa seurakunnassa luultiin olevan kappalainen / kappalaisen	76 : 24	52 : 48
Yleensä arveltiin kyseessä olevan harvinainen erikois- tapaus / harvinaisen erikoistapauksen	56 : 44	48 : 52
Kirjoituksessa väitettiin TVH:sta tulleen valtio valtiossa / valtion valtiossa	79 : 21	57 : 43
Vadille kerrottiin jääneen persikka / persikan	57 : 43	35 : 65
Siellä pelättiin syttyneen tulipalo / tulipalon	41 : 59	27 : 73
Levyissä toivottiin olevan jokin maininta / jonkin mai- ninnan myös levytyshetkestä	92 : 8	74 : 26
Kirjailijoilla luultiin olevan tyyliin persoonallinen suhde / persoonallisen suhteen	98 : 2	87 : 13

Taulukon todistus tuntuu kiistattomalta: nominatiivipredikatiivin suosijat olivat kaikkien 14 eksistentiaalirakenteen subjektinkin sijaa valitessaan »nominatiivimielisempiä» kuin muut.

2.4.4. Predikatiivin sijassa tapahtunutta murrosta voisi näiden havaintojen valossa luonnehtia eräänlaiseksi katalysaattoriksi, jonka kannoilla vastaava murros pyrkii toteutumaan myös eksistentiaalisen rakenteen subjektissa. Tämän katalysaattorin vaikutus ei ole kuitenkaan kovin yksinkertainen; muut tekijät ovat osittain sitä vastaan. Nominatiiviin on kyllä esim. passiivilauseissa vetänyt kolme tekijää: pyrkimys *että*-lauseen subjektin sijan mukaisuuteen, pyrkimys vastaavan predikatiivirakenteen predikatiivin sijan mukaisuuteen ja pyrkimys hallitsevasta verbistä riippuvaan objektin sijaan. Silti ne eivät yhdessäkään ole riittäneet vielä siihen, että nominatiivisubjekti tällaisissa lauseissa (esim. *Kyseessä arveltiin olevan erikoistapaus*) olisi yhtä yleinen kuin nominatiivipredikatiivi vastaavissa passiivista riippuvissa predikatiivirakenteissa (esim. *Tämän ilmiön arveltiin olevan erikoistapaus*). Näiden kolmen tendenssin vastavoimana on näet kaksi muuta tendenssiä: pyrkimys siihen, että passiivista riippuvan eksistentiaalirakenteen subjekti olisi samassa sijassa kuin aktiivista riippuvan, ja sitä tukeva pyrkimys noudattaa vastaavan ei-eksistentiaalisen rakenteen subjektin sijaa. Ja sitten tulee vielä yksi tendenssi, joka eri tapauksissa tuntuu vaikuttavan erivahvuksena ja jota edellä sanoin alustavasti semanttisiin seikkoihin perustuvaksi eriytymiseksi. Sen vaikutus vaa'an-kielenä nimenomaan aktiivista riippuvissa rakenteissa on huomattavan suuri; muut tendenssit näet kumoavat näissä rakenteissa osaksi toistensa vaikutuksen. Kysymys on nyt siitä, riittääkö sille äsken antamani semanttinen luonnehdinta vai tarvitaanko senkin valaisemiseksi vielä hienojakoisempaa selitystä.

Ymmärtääkseni tarvitaan. Palaan esimerkkiin *Kirjailijoilla luulisi olevan tyyliin persoonallinen suhde*, jossa nominatiivin kannatus oli selvänä enemmistönä ja jonka referatiivirakennetta luonnehdin merkitykseltään abstraktis-relationaaliseksi. Nyt on huomattava, että on ryhmä tapauksia, joiden merkitys on samaan tapaan abstrakti kuin tässä tapauksessa ja joissa nominatiivi tuntuu olevan ainoa mahdollinen sija: *Luulin siinä olevan kysymys muusta asiasta*, *Katsoisin hänen olevan aika lähteä*, *Huomasin hänen olevan vilu* jne. Näiden pohjana on yksipersonainen ilmaus *on kysymys, on aika, on vilu*, joka toimii eräänlaisena jäykistyneenä liittopredikaattina ja jonka substantiivinen komponentti siitä syystä säilyttää muotonsa mm. referatiivisessa lauseenvastikkeessa — se ei oikeastaan olekaan subjekti vaan tuollaisen jäykistyneen liittopredikaatin kiinteä osa. Ero tästä tyyppistä eksistentiaalirakenteen sisältävään tyyppiin on hyvin vähäinen. Jos sanotaan vanhastavasti esim. *Katson minun olevan oikeus vuorosanani esittämiseen*, niin se kai kuuluisi vielä tämän liittopredikaattisen tyyppin alaan. Mutta entä jos dativigenetiivi korvataan adessiivilla: *Katson minulla olevan oikeus vuorosanani esittämiseen*? Tällöisen lauseen on kirjoittanut Paavo Siro eräässä Virittäjän-keskustelussa v. 1957, ja nominatiivi hänellä on siinäkin, vaikka *oikeus* nyt on kai katsottava eksistentiaalirakenteen subjektiksi (sehän vaihtuu partitiiviksi *oikeutta* kieltolauseessa: *Minulla ei ole oikeutta*, toisin kuin lauseiden *Hänen on aika lähteä*, *Hänen on vilu* jne. subjekti, joka pysyy kieltolauseessakin nominatiivissa). Nominatiivin luontevuuteen tässä lauseessa ilmeisesti myötävaikuttaa se, että lause semanttisesti rinnastuu täysin noihin yksipersonaisiin tapauksiin, vaikka muodoltaan ja pintarakenteen jäsenykseltään hiukan poikkeaaakin niistä (omistajanadessiivi dativigenetiivin sijasta). Mutta semanttisesti aivan samaa tyyppiä on myös lause *Kirjailijoilla luulisi olevan tyyliin persoonallinen suhde*, ehkä kaikkikin ne tapaukset, joissa *olla*-verbiin liittyy omistajanadessiivi. Äsken arvelin, että kolme muuta esimerkkiäni, joissa nominatiivilla on melkoinen kannatus, sijoittuisivat vuorostaan jonnekin tällöisen abstraktin tyyppin ja täysin konkreetin, paikan sisältöä ilmaisevan rakenteen välimaille. Kertaisin nämä esimerkit: *Kirjoittaja arvelee kyseessä olevan harvinainen erikoistapaus*, *Kirjoittaja väittää TVH:sta tulleen valtio valtiossa*, *Toivoisi levyissä olevan jokin maininta myös levytyshetkestä*. Ainakin kahdessa ensimmäisessä voi sen ohella tai sijasta tulla kyseeseen muukin tulkinta: lauseella *Kirjoittaja arvelee kyseessä olevan harvinainen erikoistapaus* on predikatiivirakenteisiin huomattavan läheinen liittymä (sana *kyseessä* ikään kuin korvaa predikatiivilauseen temaattista subjektiä), ja niin on myös eksistentiaalirakenteella *Kirjoittaja väittää TVH:sta tulleen valtio valtiossa*. Arvoituksellisemmalta tuntuu, miksi nominatiivi kuulostaa niin paljon luontevammalta lauseessa *Toivoisi levyissä olevan jokin maininta myös levytyshetkestä* kuin lauseissa *Hän kertoi vadille jääneen persikka* ja *Pelkäsin siellä syttyneen tulipalo*. Jääköön tämä vaikka tulevan tutkimuksen huoleksi; sitä

tässä odottamattoman monisäikeisessä ilmiöryhmässä kyllä kaivataan.

2.4.5. Kun tarkastelin *-siin* ja *-hin* -päätteiden suosion suhteita eri vartalo-tyyppien mon. illatiivissa, niin jouduin toteamaan ne paradigman sisäiset ja paradigmatyyppeiden väliset kosketuskohdat, jotka kummankin päätteen asemaa milloin vahvistivat, milloin heikensivät. Generatiivi johtelu ei noita eritahoisia vaikutuksia pystynyt selittämään; kyseessä olivat nimenomaan pintarakenteen vaikutukset, jotka kimposivat milloin oman paradigman sisästä, milloin lähiparadigmoista. Hyvin samantapaisia ovat ne vaikutukset, jotka säätelevät eksistentiaalisen referatiivirakenteen subjektin sijaa. Niiden lähtökohtana ovat osaksi sellaiset rakenteet, joiden voi katsoa olevan eksistentiaalirakenteeseen transformaatio-suhteessa: (1) vastaava *että*-lause; (2) passiivilauseeseen eksistentiaalirakenteen vastine aktiivilauseessa tai aktiivilauseeseen eksistentiaalirakenteen vastine passiivilauseessa; (3) eksistentiaalirakennetta vastaava ei-eksistentiaalinen rakenne. Osaksi vaikutukset taas tulevat hiukan kauempaa: (4) eksistentiaalirakennetta muodollisesti ja semanttisesti muistuttavasta predikatiivirakenteesta tai (5) liittopredikaattisesta yksipersonaisesta rakenteesta. Pohjimmaisena vaikuttajana on yhä, ja on alun alkaen tietysti ollut, semanttisesti läheinen mutta muodoltaan yksinkertaisempi lausetyyppi (6): sellainen, jossa remaattisen subjektin sisältävää eksistentiaalista nominaalimuotorakennetta (esim. *Siinä huomattiin sattuneen virhe*) vastaa hallitsevasta verbistä suoraan riippuva objekti (esim. *Siinä huomattiin virhe*). Vaikutus on tuskin pelkästään synkronista; tiettyjen vektorien vahvistuminen ajassa ja toisten heikkeneminen on tämäntyyppisissä vaihtelutapauksissa ilmeisesti diakronisen muutoksenkin — jommankumman rakennetyypin vähittäisen valtaanpääsyn — ydin. Olennaista on kuitenkin se, että useimmat, ehkä kaikki vaikutukset kohtaavat rakenteita ikään kuin sivusta päin, pintarakenteen vastaavuuksien perusteella, eivätkä siten selity altapäin eli generatiivin johtelun perusteella. Kertaisin mitä Köhler ja Köhlerin suulla Kaila lausuivat: »Dynaaminen kenttä on — — yhtä vähän indifferentti mosaiikki kuin indifferentti kontinuum. Sen sisäiset vaikutusyhteydet saattavat kaikin mahdollisin tavoin, asteen, laadun ja suunnan puolesta, olla erilaisia.» Ja edelleen, mitä Kaila tähän lisäsi: »Kaikki nämä yksityiskohdat tulevat sitä tärkeämmiksi kuta pitemmälle analyysi pääsee.»

Non-generative phenomena in Finnish morphology and syntax

Terho Itkonen

1.0. There are some weak points in the theory of generative phonology which seem to be of relevance in discussing the success of the transformational generative approach to syntax as well.

1.1. One such point concerns the boundary between memorized word forms and those created independently for each occasion. The author mentions a *lapsus linguae* from his own speech: an analogical partitive sg. *lumea* 'snow' (instead of the correct *lunta*) which he used as a constituent of the uncommon postpositional phrase *lumea pitkin* 'across the snow'. This lapse could hardly have been possible, e.g. in a sentence of the type *Sataa lunta* 'It is snowing' (lit. 'It is raining snow'). This shows that in the latter sentence type, *lunta* is memorized as an unanalyzable whole (indeed, as a constant member of the sentence as an entirety). Such memorization of word forms is probably much more common than the lexicalization admitted on purely formal grounds by generative phonology. There seems, in fact, to be a continuum ranging from pure memorization to creative inflection, which rests on model paradigms or an abstract inflectional pattern. This continuum too is incompatible with the pervasive "either — or" attitude of generativism.

1.2. There is another continuum rarely recognized by most generativists: one ranging from fully acceptable word forms to theoretically possible (i.e. correctly generated) ones which the speaker's linguistic sense, however, accepts only reluctantly or not at all. This cannot be ascribed to mere caprice of performance, e.g. in the frequent cases in which weak or zero acceptability depends on certain structural properties of the inflectional system. It is not rare in Finnish dialects that a phonotactically correct weak-grade form (the weak grade of which results from the regularities

of consonant gradation) is avoided or totally rejected by the speakers. A generative derivation cannot explain this avoidance which results from the fact that the correct weak-grade form is not sufficiently similar to the corresponding strong-grade form and thus does not fulfill the demands of paradigmatic coherence.

1.3. According to orthodox generative doctrine, forms can be derived in one direction only (e.g., in Finnish, the nominative sg. of nouns is obtained from a base form which is identical with, or similar to, the oblique stem). In fact, the linguistic sense seems to utilize different points within a paradigm and contact points between paradigms in producing new forms, and derivation can thus take place in several (including diametrically opposed) directions, as an example from the Finnish *e-* and *i-* nominal stems shows.

1.4. Many phenomena of so-called free variation do not fit easily into a generative framework. A classic example of this is the variation of the illative plural endings *-siin* and *-hin* after a contraction diphthong stem in Standard Finnish (treated by the author in 1959 in *Verba docent*, *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 263, pp. 372—389). By means of text samples and tests, it was demonstrated that the occurrence frequencies (and hence the occurrence probabilities) of the two allomorphs vary considerably according to the stem type of the nominal. Yet the conditions of the different frequencies cannot be expressed adequately in a generative treatment. For one thing, the differences between stem types are no longer present at the stage in the derivation where the contraction diphthong appears and permits a choice between the two endings. Moreover, information about the stem type alone is not sufficient to give a psychologically

correct picture of the conditions in the variation hierarchy. The fact that the frequency of the ill. pl. *rikkaisiin* 'rich', in comparison with the variant *rikkaihin*, is higher than the frequency of the ill. pl. *vaikeisiin* 'difficult', in comparison with *vaikeihin*, is not adequately explained by the statement that the singular stems *rikkaa-* and *vaikea-* end in a long vowel and a bisyllabic vowel sequence respectively. The point is that nouns with a long vowel stem take an ending with *s* (-*seen*) in the ill. sg. too, whereas in nouns with a vowel sequence stem, the ending does not contain an *s* but consists of vowel lengthening + *-n*. It is precisely this ill. sg. ending -*seen* of the surface forms which seems to give additional support to the corresponding ill. pl. ending -*siin* in the same stem type (or, if one prefers, the inadmissibility of the ill. sg. -*seen* in the vowel sequence stems reduces the frequency of the ill. pl. ending -*siin* in favour of -*hin* in this stem type). This paradigmatic influence between surface forms cannot be described in generativist terms.

It is equally difficult to explain in those terms such a phenomenon as the following: the ill. pl. type *joukkueisiin* (from the trisyllabic stem *joukkuee-*), in comparison with the variant *joukkueihin*, is not as frequent as *rikkaisiin* as compared with *rikkaihin*. This, in turn, is due to the fact that the inflection of trisyllabic (but not that of bisyllabic) contraction stems coincides in a couple of central model forms (genitive and partitive pl.) with the inflection of corresponding non-contraction stems, and so the similarity of pattern tends to be extended to the illative pl. as well, in which non-contraction stems always have the ending -*hin*. Thus, the frequencies of allomorphs (and also shifts in these frequencies which lead ultimately to diachronic change) are regulated not only by paradigmatic but also interparadigmatic surface relations.

In fact, paradigmatic and interparadigmatic surface relations in inflection create a kind of "dynamic field" in the sense of Gestalt theory. As pointed out by Wolfgang Köhler and the Finnish philosopher and psychologist Eino Kaila, such dynamic fields (i.e. Gestalts) are characterized by "influence unities" (*Wirkungszusammenhänge*) which may, in principle, vary in grade, quality, and direction. This characterization also suits the system of language and its various subsystems.

2.0. Transformational generative

syntax (its various descendants included) has held out against criticism better, perhaps, than generative phonology. There are, however, also many phenomena in syntax in which the generativist models meet with difficulties. Some of the most striking ones are clearly parallel to the above-mentioned morphological phenomena, which could not be expressed within the framework of generative phonology.

2.1. The borderline between memorization and creation has remained as obscure in syntax as in morphology. The lexicalist hypothesis of Chomsky and the discussion around it have touched upon some aspects of this difficulty, but without clear results. It is obvious that several phenomena, e.g. in the domain of Finnish verbal nouns and infinitival and participial constructions are best explained by positing a continuum ranging from rigidly memorized constructions to half-memorized and semi-productive ones (bound together by certain formal and semantic similarities and composed according to the model of a few basic construction types) and finally to non-memorized, completely productive constructions which are, perhaps, composed on each occasion according to an abstract pattern rather than in conformity with concrete model types.

2.2. There is a similar continuum from fully acceptable syntactic constructions, via reluctantly accepted constructions, to unacceptable ones. Again, the avoidance of some correctly generated constructions is a matter of grammaticality (and thus, of competence), at least in those cases where the avoidance results from some structural aspects of the syntactic system. E.g. the referative participial construction in the Standard Finnish sentence *Luulin sen talon jo myydyn* 'I thought that the house was already sold' is generated correctly. (*Talon*, the subject of the passive participial construction, is treated formally as if it were the object of the predicate of the sentence and is therefore in the genitive case.) That such a construction is generally avoided, however, the derivation of the sentence does not explain. The explanation lies in the fact that the genitive is not in accordance with another regularity (or better, perhaps, a trend): the thematic subject and object of a referative participial or necessive infinitival construction tend to be formally differentiated, the object normally being in the nominative case and the

subject in the genitive.

2.3. Syntactic, just as "phonological", derivation is generally thought to occur in one direction only. According to this point of view, the following phenomena cannot be easily explained: (a) A predicative sentence like (1) *Palkat* [nom. pl.] *ovat* [3rd pers. pl.] *suurin menoerä* [nom. sg.] 'The salaries are the greatest expense item' tends to lack agreement in number between the subject and the copula if the positions of the subject and the complement are interchanged. Thus, we often have (2) *Suurin menoerä on* [3rd pers. sg. instead of *ovat*] *palkat* 'The greatest expense item "is" the salaries'. This is due to the formally similar sentences in which a preceding thematic subject determines the form of the predicate. (b) Yet predicative sentences of the above-mentioned (1) type with an inverted word order can also lack agreement in number: thus sentences like (3) *Palkat on* [3rd pers. sg.] *suurin menoerä* also occur. This seems, in turn, to be due to the lack of agreement in inverted predicative sentences. Thus, a normal predicative sentence influences the form of an inverted one and an inverted sentence the form of a normal one — a parallel to the two-directional influences observed in morphology and inexplicable in generative terms.

2.4. One of the most central "influence unities" of Finnish is that between "resultative" (i.e. perfective) transitive sentences, existential intransitive sentences, and sentences with a predicate complement. The reality of this influence unity is demonstrated by, among other things, some diachronic facts: (a) the opposition ACCUSATIVE (for a definite quantity or an indivisible whole) : PARTITIVE (for an indefinite quantity), which had arisen in the object of resultative transitive sentences, caused in Proto-Finnic a similar bifurcation in the subject of existential sentences (NOMINATIVE : PARTITIVE instead of the former nominative), and (b) the latter opposition in turn served as the model for a corresponding bifurcation in the form of the complement during the last centuries. In these cases too, the influence has gone in the opposite direction as well (existential subject → object, complement → existential subject). Thus, the object of the inherently "irresultative" (= imperfective) verb *sisältää* 'to contain' (a neologism of the standard language from 1847) has adopted the case alternation characteristic

of inherently resultative verbs according to the model of the subject of existential sentences: thus, *Kannu sisältää maidon* [acc.] ~ *maidon* [partit.] 'The can contains the milk ~ (some) milk', cf.: *Kannussa on maito* ~ *maidon* 'There is the milk ~ (some) milk in the can'. The case of the complement, in turn, seems to have influenced the form of the existential subject of Modern Standard Finnish referative participial constructions. In the latter, the genitive was formerly the prevailing case of the complement when the nominative was used in the corresponding finite sentence (e.g. *Luulin hänen olevan laiskurin* 'I thought him to be an idler'). During the last decades, the nominative has conquered most of this area (e.g. *Luulin hänen olevan laiskuri*), and this development has catalyzed a similar trend toward the nominative as the subject of existential referative participial constructions (instead of the former genitive/nominative alternation conditioned chiefly by the active or passive form of the finite verb). Thus, we now can have *Toivoisi levyissä olevan maininta* (nom. sg. instead of the former genitive *maininnan*) *levytyshetkestä* 'One would hope that there would also be a mention of the recording date on the disks' too.

At the present time, the state of referative participial constructions in Standard Finnish is very labile: remnants of the genitive are not unknown in the complement, and in the form of the subject of an existential construction there is vacillation bordering on anarchy, as demonstrated in a test administered by the author (28 model sentences containing a referative participial construction for which 126 university students had to choose between the nominative and genitive as the complement, the existential subject, and the object of a passive construction). Variation in the frequencies of the nominative and genitive in the test sentences can be satisfactorily explained, however, if one supposes that the form of the subject in existential constructions is regulated by the interaction of six analogical factors: (a) analogy with the rhematic object of a sentence type (e.g. *Sinä huomattiin virhe* 'An error was noticed there') in which this object corresponds to an existential participial construction with a rhematic subject (e.g. *Sinä huomattiin olevan virhe* 'It was noticed that there was an error'), (b) analogy with the complement of a referential participial

construction, (c) analogy with the "NP" of some formally and semantically closely related impersonal participial constructions in which this NP is part of a compound predicate rather than a real subject, (d) analogy with the subject of corresponding finite *että-* ('that') clauses, (e) analogy with the subject of a corresponding participial construction in a sentence differing in voice from the sentence in question, and (f) analogy with the subject of a corresponding non-existential construction.

Factors (b), (d), and (in some instances) (c) strengthen the position of the nominative, and factor (f) that of the genitive, whereas factors (a) and (e) work, according to circumstances, in favour of either the nominative or the genitive. In (d), (e) and (f), the influence of analogy comes from constructions

which can be explained as bearing a transformational relationship to existential participial constructions, and, in (a), (b), and (c), from constructions without such a relationship with, perhaps, the exception of some instances in (a). The influence of analogy is not only a synchronic phenomenon: diachronic change is made possible by the strengthening of some analogical factors over the course of time and the recession of others. The essential point is that analogy enters in most (perhaps all) instances from the "side" of the constructions thus influenced and not from "beneath", as in a generative derivation. Thus, we have here an exact parallel to the surface influence unity which was shown to regulate the occurrence frequencies of the allomorphs of the illative pl.

Osoite:

Address:

*Helsingin yliopisto
Suomen kielen laitos
Fabianinkatu 33
SF-00170 Helsinki 17*